

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Hümbətov Əli İlqar

**“Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasəti və onun
təkmilləşdirilməsi istiqamətləri”**
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İstiqamətin şifri və adı: İİM 060403 “Maliyyə”

İxtisasın şifri və adı: İİM 060403-2 “Vergi və vergiqoyma”

Elmi rəhbər:
i.e.d. prof. Kəlbəyev Y.A.

Magistr proqramının rəhbəri:
i.e.n. dos. Rzayev İ.M.

Kafedra müdiri:
i.e.d. Ələkbərov Ə. Ə.

B A K I - 2 0 1 6

M Ü N D Ə R İ C A T

Səh

GİRİŞ -----	3-6
I Fəsil. Vergi sistemi və vergi siyasəti.	
<i>1.1. Azərbaycanca vergi sisteminin yaranması və inkişafı</i> -----	7-12
<i>1.2. Vergi siyasətinin nəzəri-metodoloji əsasları, mahiyyəti və formaları</i> -----	12-20
<i>1.3. Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin formalaşması</i> -----	20-24
<i>1.4. Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətləri</i> -----	25-28
II Fəsil. Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyətinin təhlili.	
<i>2.1. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında vergi siyasətinin rolu</i> -----	29-33
<i>2.2. Azərbaycanın vergi siyasətində islahatlar və islahatların nəticələri</i> -----	33-37
<i>2.3. Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyətinin təhlili</i> -----	37-58
III Fəsil. Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.	
<i>3.1. Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi</i> -----	59-73
<i>3.2. Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi</i> -----	73-77
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR -----	78-80
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI -----	81-82
PEZİOME	
SUMMARY	
REFERAT	

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Bildiyimiz kimi vergilər müasir iqtisadiyyatda çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, vergilər vasitəsi ilə gəlirlər dövlət büdcəsinə cəlb edilir. Ölkədə əlverişli vergi mühiti nə qədər inkişaf etdirilərsə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı da bir o qədər inkişaf edəcəkdir. Vergi siyasəti ölkədə iqtisadiyyatın normal inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi, maliyyə və hüquqi tədbirlər içərisində mühüm yerə malikdir. Dövlət bu siyasəti həyata keçirərkən vergilərə məxsus funksiyalara söykənir və aktiv vergi siyasətinin həyata keçirilməsi üçün də məhz bu funksiyalardan istifadə edir.

Qeyd edək ki, son dövrlər Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar nəticəsində ölkədə iqtisadi inkişafa nail olmaqla bərabər büdcə sistemi də daha da inkişaf edərək təkmilləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra iqtisadiyyatın bütün sferalarında olduğu kimi vergi sistemində də qanuna müvafiq addımlar atılmış, qanunverici, icraedici və s. orqanlar yaradılmışdır. Bütün sahələrdə olduğu kimi vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi sahəsində də müvafiq islahat xarakterli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Həmin bu tədbirlərə vergi qanunvericiliyinin yaradılmasını, vergi sisteminin struktur tərkibinin yaradılmasını və s. bu kimi tədbirləri aid etmək mümkündür.

Azərbaycan Respublikasında vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi prosesinə təxminən 15 il bundan əvvəl başlanılmışdır. Həmin dövrdən başlayaraq ölkədə iqtisadiyyatın strukturu müntəzəm olaraq dəyişmiş, şaxələnmiş, genişlənmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti ölkənin iqtisadi həyatında əsas amilə çevrilmişdir. Həmin dövrdə dövrdə vergi xidmətinin də təkmilləşdirilməsi ölkə rəhbərliyinin qarşısında mühüm vəzifəfərdən idi. Bu proses həyata keçirilərkən qarşıya bir sıra əsas məqsədlər qoyulmuşdur. Həmin bu məqsədlərə vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsini, vergi menecmentinin müasir standartlar əsasında qurulmasını və geniş spektrli vergi xidmətlərinin formalaşdırılmasını aid etmək mümkündür.

Ölkə iqtisadiyyatındakı müsbət dəyişikliklər nəticəsində işgüzar mühit daha da

genişlənmiş, aktivləşmiş və sahibkarlıq subyektlərinin sayı gündən-günə artmışdır. Hər il davamlı olaraq minlərlə yeni-yeni müəssisələr yaradılır, hüquqi və fiziki şəxs sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayır və işgüzar münasibətlərə qoşulur. Bu cür şəraitdə əsas vəzifələrdən biri də yüz minlərlə vergi ödəyicisinin fəaliyyətinə vergi nəzarətini həyata keçirmək və onlara keyfiyyətli xidmət etməkdən ibarətdir. Beynəlxalq təcrübədən məlumdur ki, ölkədə işgüzar fəallıq artırsa, vergidən yayınmalar və vergi hüquq pozuntuları da artır. Bunun qarşısının alınması üçün ölkədə həyata keçirilən vergi siyasəti mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməli və vergi sisteminin modernləşdirilməlidir.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi: Ölkənin maliyyə və o cümlədən, vergi siyasəti istiqamətində də müəyyən problemlər mövcuddur. Tədqiq edilən vergi siyasəti üzrə xarici ölkə alimlərindən Sokolovskiy L., Arkin V., Slastnikov A., Şevtsova E., Qusakov S., Kubanova M, Balatskiy E., Qorskiy İ., Черник Д., Panskov V., və s., Azərbaycan iqtisadçı-alimlərindən Kəlbəliyev Y, Nuriyev Ə., Musayev A., Əlirzayev Ə., Həsənlı M., Bağırov D., Sadıqov M., Rzayev İ. və digərlərinin əsərlərini göstərmək mümkündür. Bu əsərlərin təhlili göstərir ki, bu işlərdə maliyyə və vergi potensialının formalaşması, qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması istiqamətində elmi tədqiqat işləri aparılmış, lakin vergi siyasətinin qiymətləndirilməsi metodologiyasının hazırlanması məsələləri bu işlərdə öz həllini tam tapmamışdır. Bütün bunlar da qarşıya qoyulmuş problemin aktuallığına və elmi yeniliyinə dəlalət edir.

Dissertasiya işinin predmeti: Vergi sisteminin ölkə iqtisadiyyatına təsirindən və vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərindən ibarətdir.

Dissertasiya işinin obyektı: Sosial-iqtisadi inkişafı əks etdirən maliyyə və vergi siyasəti, vergi yükü göstəriciləri, vergi güzəştləri, vergi dərəcələri və digər elementlər hesab edilir.

Dissertasiya işinin əsas məqsəd və vəzifələri: Azərbaycanda vergi siyasətinin metodologiyasının hazırlanması məqsədilə onun qiymətləndirilməsi üsullarının işlənib hazırlanması, vergi siyasətinə vergi yükünün təsirinin qiymətləndirilməsi və

onun optimallaşdırılması məsələlərinin həlli dissertasiya işinin məqsədini təşkil edir.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin icra edilməsi məqsədəuyğun hesab edilir:

- ✓ Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının təhlili nəticəsində vergi potensialının vergi yükünün parametrlərinin qiymətləndirilməsində istifadə edilməsi;
- ✓ Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasətinin nəticələrinin təhlili;
- ✓ vergi siyasətinin nəzəri və metodoloji əsaslarının öyrənilməsi və ona təsir edən amillərin müəyyən edilməsi;
- ✓ Vergi siyasətinin konseptual əsasları və nəzəri-metodoloji əsaslarının tədqiq edilməsi; vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Dissertasiya işinin nəzəri-metodoloji əsasları: Azərbaycanın və xarici ölkələrinin iqtisadçı alimlərinin vergi siyasəti ilə bağlı nəzəri baxışları, optimal vergi siyasəti və vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi edilməsi elmi-tədqiqat əsərləri, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Nazirlər Kabinetinin iqtisadiyyat, maliyyə, büdcə, vergi və digər aidiyyəti sahələrində qəbul etdikləri fərman, sərəncam, qərar və digər metodiki təlimatlardan ibarət normativ hüquqi aktlar, Vergilər Nazirliyinin elektron saytı və digər elektron web saytları təşkil etmişdir.

Dissertasiya işinin informasiya bazası və işlənməsi metodları: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin illik hesabatları, Vergilər və Maliyyə Nazirliyinin rəsmi materialları, İnternet şəbəkəsində mövzuya uyğun elektron resurslar təşkil etmişdir. Tədqiqat prosesində sistemli təhlil, iqtisadi-riyazi, imitasiya modelləşdirilməsi üsulları, riyazi statistika və s. üsullar geniş istifadə olunmuşdur.

Dissertasiya işinin elmi yeniliyi: Tədqiqat işində aşkar edilmiş elmi yenilik kimi aşağıdakıları göstərmək mümkündür:

- ✓ Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyəti təhlil edilmiş və qiymətləndirilmişdir;
- ✓ Vergi siyasətinə inzibatçılıq və qanunvericiliyin təsiri istiqamətləri araşdırılmışdır;

- ✓ vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi üsulları, tətbiqi məsələləri araşdırılmışdır;
- ✓ Azərbaycan iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafı üçün optimal vergi rejiminin formalaşması istiqamətləri müəyyən olunmuşdur;
- ✓ büdcəyə daxilolmalarına vergi siyasətinin təsiri müəyyən edilmişdir;

Dissertasiya işinin praktiki əhəmiyyəti: Tədqiqat işində xülasə edilən nəzəri metodoloji müddəalar və təkliflər ölkədə aparılan vergi siyasətini qiymətləndirməyə və proqnozunu həyata keçirməyə imkan verir. İşdə təklif edilən iqtisadi-riyazi modellər sistemi vasitəsi ilə Azərbaycan iqtisadiyyatının vergi siyasətini müəyyən etmək və onun əsasında optimal vergi siyasətini formalaşdırmaq imkanı yaranır. Dissertasiya işində təklif edilən metodologiya Vergilər Nazirliyində vergi strategiyasının işlənməsi prosesində, ölkənin vergi siyasətində aparılan islahatlar prosesində əsaslandırılmış istiqamətlərin seçilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işinin strukturu: Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, plan, nəticə və təkliflər, ədəbiyyat siyahısı da daxil olmaqla, 82 səhifədən ibarətdir.

Dissertasiya işinin ilk fəslində “Vergi sistemi və vergi siyasəti”nin ümumi nəzəri-metodoloji əsaslarından bəhs olunmuşdur. Belə ki, geniş mənada Azərbaycanda vergi sisteminin yaranması və inkişafı mərhələləri tədqiq olunmuş, vergi siyasətinin nəzəri-metodoloji əsasları, mahiyyəti və formaları öyrənilmiş, Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin formalaşması, Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətləri tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

İkinci fəsildə “Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyəti” təhlil olunmuşdur. Bu fəsildə isə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında vergi siyasətinin rolu, Azərbaycanın vergi siyasətində islahatlar və islahatların nəticələri, Azərbaycanda vergi siyasətinin mövcud durumu təhlil olunmuş, problemlərin həlli yolları öyrənilmişdir.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslində “Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri”nin tədqiq edilməsinə həsr edilmişdir. Bu fəsildə isə vergi qanunvericiliyinin və inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri təhlil olunmuş və təkliflər verilmişdir.

I Fəsil. Vergi sistemi və vergi siyasəti

1.1. Azərbaycanada vergi sisteminin yaranması və inkişafı

Bildiyimiz kimi vergilərin müasir iqtisadiyyatımızda çox böyük əhəmiyyəti vardır. Dünya ölkələrində olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da vergilərin vasitəsi ilə gəlirlər dövlət büdcəsinə cəlb olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, vergi sistemi anlayışı vergilərin yaranması və inkişafı nəticəsində təşəkkül tapmışdır. Vergilərə nəzər saldıqda dövlət büdcəsi ilə vergi ödəyicilərinin qarşılıqlı maliyyə münasibətlərini görmək mümkündür. Belə ki, burada maliyyə ehtiyatlarının dövlət büdcəsində konsentrasiyası baş verir. Vergi sistemi isə bu prosesi onun vəzifə, forma, üsul və prinsiplərini müəyyən etməklə inkişaf etdirir və konkretləşdirir.

Vergilərin sayından, növündən və strukturundan, tutulma üsullarından, dərəcələrindən və s.-dən asılı olaraq vergi sistemləri bir-birindən fərqlənirlər. Bu sistem ayrıca olaraq götürülmüş bir ölkədə onu bilavasitə formalaşdıran əsas elementlərin qarşılıqlı əlaqəli məcmusudur. Bu elementlərə aşağıdakılar aid edilir:

- ✓ vergi qanunvericiliyi sistemi və prinsipləri;
- ✓ vergi siyasətinin prinsipləri;
- ✓ vergilərin təyin edilməsi qaydaları;
- ✓ vergilərin növləri və elementləri;
- ✓ vergilərin büdcə üzrə bölüşdürülməsi qaydası;
- ✓ vergi orqanları sistemi;
- ✓ vergi nəzarətinin forma və üsulları;
- ✓ vergilərin hesablanması və ödənilməsi qaydaları.

Vergi, yığım, rüsum və digər ödənişlərin məcmusundan ibarət olan sistem vergi sistemidir.

Vergitutmanın prinsiplərinə nəzər saldıqda bu sahədə mövcud olan başlıca ideya və qaydaların məcmusunun görmək mümkündür. Bu prinsipləri ilk dəfə 1776-cı

İldə ingilis iqtisadçısı A.Smit özünün “Xalqların sərvətinin təbiəti və səbəbləri haqqında” adlı əsərində qeyd etmişdir. A.Smit burada 5 əsas prinsipi ön planda qeyd etmişdir. Bu prinsiplərə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ Təsərrüfat müstəqilliyi və sərbəstlik prinsipi;
- ✓ Ədalətlilik prinsipi;
- ✓ Müəyyənlik prinsipi;
- ✓ Əlverişlilik prinsipi;
- ✓ Qənaətlik prinsipi.

Qeyd edək ki, hal-hazırda vergitutmada həyata keçirilən prinsiplərə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ Təsərrüfat müstəqilliyi və sərbəstlik prinsipi;
- ✓ Ədalətlilik prinsipi;
- ✓ Tarazlıq prinsipi;
- ✓ Vergi ödəyicilərinin maraq və imkanlarının maksimum nəzərə alınması prinsipi;
- ✓ Səmərəlilik prinsipi.

Hər bir sahə özünəməxsus funksiyalara məxsus olduğu kimi, verginin müəyyən funksiyaları vardır. Həmin bu funksiyalara aşağıdakılar aid edilir:

- ✓ fiskal;
- ✓ tənzimləyici;
- ✓ bölüşdürücü;
- ✓ inteqrasiyaedici;
- ✓ nəzərətedici.

İndi isə ölkəmizin vergi sistemində nəzər salmaq. Azərbaycanda vergi sistemi 1990-cı ildə Maliyyə Nazirliyinin nəzdində yaranmışdır. Bu zamanlar vergi sisteminin fəaliyyəti Maliyyə Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilirdi. Ölkəmiz iqtisadi cəhətdən müstəqillik qazandıqdan sonra yeni sistemin formalaşdırılması

naminə və dövlət qiymət intizamına əməl edilməsi üzrə nəzarəti daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1991-ci il 14 oktyabr tarixli 369 sayılı fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyi, Naxçıvan Muxtar Respublikası, rayon və şəhərlərdə vergi müfəttişlikləri yaradılmışdır. Dövlət vergi orqanlarının vəzifələrini, hüquqlarını və məsuliyyətini, bu sistemin təşkilini, dövlət vergi sistemi işçilərinin hüquqi vəziyyətini və sosial müdafiəsini müəyyənləşdirmək məqsədilə 21 iyun 1992-ci ildə “Dövlət vergi xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Vergi siyasəti iqtisadi siyasətin mühüm tərkib hissəsidir. Bu səbəbdən də ümummilli lider Heydər Əliyev bu siyasəti hər zaman diqqət mərkəzində saxlamışdır və bu sisteminin kompleks inkişafı naminə davamlı və uğurlu tədbirlər həyata keçirmişdir. Heydər Əliyev ölkəmizdə vergi sisteminin qlobal inkişafını bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan üç əsas istiqamətdə görürdü. Həmin bu istiqamətlərə - vergi qanunvericiliyinin vahid normativ-hüquqi bazasının işlənilib hazırlanması, vergi inzibətçiliğinin təkmilləşdirilməsi və vergi orqanlarında xidmət edən əməkdaşların rifahının yüksəldilməsi aid edilir. Ümummilli lider 11 fevral 2000-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin yaradılması haqqında” fərman imzalamışdır və bununla da Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyi ləğv edilmişdir və onun bazasında ölkəmizdə dövlətin bu siyasəti həyata keçirilməsini, büdcəyə vergilərin və digər daxilolmaların vaxtında və tam həcmdə yığılmasını təmin edən və vergi sahəsində dövlət nəzarətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı, Vergilər Nazirliyi yaradılmışdır. Bildiyimiz kimi dövlət özünün idarəetmə sistemini qurarkən hər bir sahəni ayrı-ayrılıqda qanunlar çərçivəsinə salmalı və həmin sahələrin idarə olunması üçün qanunlar toplusu olan məcəllələri təsdiq etməlidir. Azərbaycanda bu istiqamətdə müxtəlif növ vergilərin tətbiq edilməsi və yığılması məqsədilə 1992-ci ildən bəri müxtəlif vergi qanunları təsdiq və tətbiq edilmişdir. Bu qanunlar 9 il müddətində, yəni 2001-ci il yanvar ayının 1-dək qüvvədə olmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyev Nazirlər Kabinetinin 1998-ci ilin noyabr ayındakı geniş iclasında Vergi Məcəlləsinin ən qısa nüddətdə hazırlanıb qəbul edilməsini

hökumətə və iqtisadi orqanların rəhbərlərinə tapşırırdı. Prezident tərəfindən 2000-ci ilin 11 iyulunda qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Vergi Məcəlləsi təsdiq edildi. 2001- ci ilin yanvar ayının 1-dən etibarən isə qüvvəyə mindi. Həmin vaxtdan bəri Vergi Məcəlləsinə bir çox dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir. Vergi Məcəlləsinin əsas məqsədi aşağıdakı mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsindən ibarətdir:

- ✓ ədalətli, sabit, vahid vergi sisteminin bərqərar olunması, vahid vergi məkanında onun bütün elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin hüquqi mexanizmlərinin yaradılmasından;
- ✓ sahibkarlar və dövlətin maraqlarının balanslaşdırılmasından;
- ✓ vahid vergi hüququ bazasının formalaşdırılması və vergi hüquq pozuntularına görə məsuliyyət sisteminin təkmilləşdirilməsindən.

Ölkəmizin Vergi Məcəlləsi 2 hissə, 17 fəsil və 221 maddədən ibarətdir. Bu məcəllənin birinci hissəsini “Ümumi hissə”, ikinci hissəsini isə “Xüsusi hissə” təşkil edir və müvafiq olaraq 7 və 10 fəsildən ibarətdir.

Vergi Məcəlləsinə əsasən Azərbaycandamüəyyən edilən və ödənilən vergilərə: dövlət; muxtar respublika; yerli və ya bələdiyyə vergiləri aiddir.

Dövlət vergilərinəbu məcəllə ilə müəyyən edilən və ölkənin bütün ərazisində ödənilməli olan vergilər aiddir. Həmin bu vergilərə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ Fiziki şəxslərin gəlir vergisi;
- ✓ Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi;
- ✓ Əlavə dəyər vergisi;
- ✓ Aksiz vergisi;
- ✓ Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi;
- ✓ Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi;
- ✓ Yol vergisi;
- ✓ Mədən vergisi;
- ✓ Sadələşdirilmiş vergi.

Muxtar respublika vergilərinə isə Naxçıvan MR-də bu məcəlləyə müvafiq olaraq Naxçıvan MR-nin qanunları ilə müəyyən edilən və onun ərazisində ödənilən vergilər aiddir. Muxtar respublika vergilərinə yuxarıda qeyd etdiyimiz bütün dövlət vergiləri aid edilir.

Yerli və ya bələdiyyə vergilərinə isə bu məcəllə və müvafiq qanunla müəyyən edilən, bələdiyyə qərarlarına əsasən tətbiq olunan və bələdiyyələrin ərazisində ödənilən vergilər aid edilir. Bu qanunvericiliyə müvafiq olaraq, bələdiyyələr öz ərazilərində ödəyicilərin ayrı-ayrı kateqoriyalarını tətbiq edilən yerli vergilərdən tam və ya qismən azad edə, eləcə də vergi dərəcəsinin azaldılması haqqında qərar qəbul edə bilirlər. Yerli və ya bələdiyyə vergilərinə aşağıdakı vergilər daxildir:

- ✓ fiziki şəxslərin torpaq vergisi;
- ✓ fiziki şəxslərin əmlak vergisi;
- ✓ yerli əhəmiyyətli tikinti materiallarının çıxarılmasına görə mədən vergisi;
- ✓ bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatların mənfəət vergisi.

Ölkə ərazisində vergilər yerli pul vahidi ilə, yəni manatla hesablanılır və ödənilir. Müasir şəraitdə vergi sistemi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq da böyük əhəmiyyətə malikdir. Ölkəmizdə Vergilər Nazirliyi dünya ölkələrinin vergi orqanları ilə iki və çoxtərəfli qaydada əməkdaşlığın planaçəkir. Bu məqsəd ilə Böyük Britaniyanın, ABŞ-ın, Fransanın, Almaniyanın, Türkiyənin, əksər MDB ölkələrinin və s. dövlətlərin vergi orqanları ilə qarşılıqlı işgüzar əlaqələr qurulmuşdur. Hal-hazırda Vergilər Nazirliyinin İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı ilə əməkdaşlığı mühüm əhəmiyyətə malikdir və bu əməkdaşlıq, beynəlxalq əlaqələrin prioritet sahələrindən hesab edilir. Uzun zamandır ki, ölkəmizi təmsil edən nümayəndələr OECD tərəfindən həyata keçirilən qlobal forumlar, seminarlar, kurslar və bu kimi digər tədbirlərdə fəal iştirak edirlər. Vergilər Nazirliyi 2002-ci ildən Avropadaxili Vergi Administrasiyaları Təşkilatının üzvüdür. Habelə, Vergilər Nazirliyi MDB üzvü olan dövlətlərin vergi xidməti rəhbərlərinin Koordinasiya Şurasının işində də yaxından iştirak edir. Qeyd edilənlərlə yanaşı, ölkəmiz AŞ üzvü olan dövlətlərin və

OECD üzvü olan ölkələrin “Vergi məsələləri üzrə qarşılıqlı inzibati yardım haqqında” Strasburq Konvensiyasına qoşulmuşdur.

1.2. Vergi siyasətinin nəzəri-metodoloji əsasları, mahiyyəti və formaları

Vergitutmanın nəzəri cəhətdən əsaslandırılması istiqamətində aparılan işlər vergi nəzəriyyələrində əks olunmuşdur. Onların təkamül dövrü isə iqtisadi fikirlərin müxtəlif istiqamətlərinin inkişaf dövrü ilə üst-üstə düşür.

Əvvəlcə vergilərin klassik nəzəriyyəsini nəzərdən keçirək. Bu nəzəriyyə daha çox yüksək nəzəri səviyyəyə malikdir. Bu nəzəriyyənin tərəfdarlarından olan A.Smit, D.Rikardo və digər iqtisadçılar vergilərə hökumətin saxlanılması məqsədilə lazım olan xərcləri təmin edən dövlət gəlirlərinin növü kimi baxırdılar.

Görkəmli iqtisadçı alimlərdən olan Adam Smit qeyd edirdi ki, ödəyicilərin ödəyəcəyi verginin məbləği və ödənilmə müddəti əvvəlcədən dəqiq müəyyən edilməlidir. Əks təqdirdə vergi ödəyicisi vergiləri yığanın tabeçiliyinə keçir və beləcə də vergiləri yığan bu vəziyyətdən öz şəxsi mənfəətini güdmək məqsədi ilə istifadə etməyə çalışır. Vergilər bütün vergi ödəyiciləri üçün münasib vaxtda tutulmalıdır.

Keyns nəzəriyyəsi baxsaq klassik nəzəriyyənin tam əksini görə bilərik. Bu nəzəriyyəyə görə, vergilər iqtisadiyyatı tənzimləmənin əsas aləti hesab edilir. O göstərirdi ki, iqtisadi artım tam məşğulluq şərti daxilində pul yığımlarından asılıdır. Tam səviyyədə məşğulluğa çatmaq isə təcrübi cəhətdən qeyri-mümkündür. Belə olan halda isə yığımlar iqtisadi artıma maneə yaradır, belə ki, istehsala yönəldilmir və beləliklə passiv gəlirə çevrilir. Beləliklə bu cür mənfi halın qarşısını almaq üçün isə artıq yığımları vergilərin vasitəsilə almaq və eləcə də büdcə sistemi vasitəsi ilə bunlardan investisiya məqsədilə ehtiyat mənbəyi kimi istifadəyə səfərbər etmək gərəkdir. Bu istiqamətdən çıxış edərək Keyns, əhəmiyyətli dərəcədə yüksək, progressiv vergi dərəcələrinin vacibliyini əsaslandırırırdı. Keynsin fikrinə görə,

proqressiv vergi istehsalçını, sahibkarı investisiyada riskli qərarlar üçün daha da stimullaşdırmalıdır. Bundan əlavə aşağı dərəcəli vergilər isə dövlət büdcəsinə daxilolmaları azaldır və beləliklə də iqtisadi dayanıqlığı zəiflədir. Bu nəzəriyyəyə görə vergilər dövlət tənzimlənməsində mühüm rola malikdir.

Görkəmli iqtisadçı Keyns vurğulayırdı ki, iqtisadi inkişafın yüksək surəti bazarın genişlənməsi və eləcə də bununla əlaqəli kütləvi istehsalın artmasına əsaslanmalıdır. Bu aspektdən çıxış edərək görünürdü ki, dövlətin müdaxiləsi səmərəli tələbə səviyyəsinə çatmaq üçün tətbiq edilir. Keyns təlimi təcrübədən yaranmışdır. Yəni, böhrandan çıxmaq üçün yalnız dövlət tədbirlər həyata keçirə bilər. Bu cür vəziyyətdə Keyns özü yazırdı ki, “misal göstərə bilərəm ki, klassik nəzəriyyənin ümumi hal üçün qəbul edilməsi qeyri-mümkündür, buna görə ki, baxılan vəziyyət xüsusi hal üçün yararlı hesab esilir. Bu xüsusi vəziyyətlə cəmiyyətin iqtisadi mənafeləri əksər zamanda uyğunlaşmır və ciddi əyintilərlə nəticələnir.” Keynsin tədqiqatının əsas mahiyyəti dövlətin iqtisadiyyata ardıcıl müdaxiləsindən ibarətdir. Tədqiqatın əsas məqamı isə iqtisadiyyatda məcmu tələbin tənzimlənməsi hesab edilir.

XX əsrin 80-ci illərində amerikan alimləri Berns, Stayn və A.Laffer tərəfindən hazırlanmış təklif iqtisadiyyatı nəzəriyyəsində vergilərə tənzimləmənin və iqtisadi inkişafın əsas amilləri kimi baxılırdı. Bu nəzəriyyə qeyd edirdi ki, vergitutma səviyyəsinin yüksək olması sahibkarlığa, investisiya fəallığına mənfi təsir edir. Bu isə son nəticədə vergidən yayınmaların artmasına və ya vergi ödənişlərin azalması ilə nəticələnir. A.Laffer vergitutmanın proqressivliyi ilə büdcənin gəlirləri arasındakı kəmiyyət asılılığının parabolik əyrisini quraraq bu cür nəticəyə gəldi ki, vergilərin azaldılması investisiyaların artımına öz müsbət təsirini göstərir. O qeyd edirdi ki, “Əyrinin əsasını təşkil edən fundamental ideya vardır və həmin ideya göstərirdi ki, vergilərin dərəcəsinin son həddi nə qədər yüksəkdirsə, ayrı-ayrı ödəyicilərdə vergidən yayınmaya səbəb yaradan motivlər də o qədər çox olacaq. Belə vergidən yayınma halları daha da artacaqdır”. Investisiya fəallığının artırılması əsas iqtisadi problemlərdən biri hesab edilir. İstehsalın səmərəliliyini, texniki səviyyəsini,

istehsalın modernləşdirilməsini, beynəlxalq bazarda rəqabətə davamlılıq xüsusiyyətini və ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf tempini investisiya sferası təyin edir.

Qeyd edə bilərik ki, müəyyən zaman ərzində vergilərin inkişafı və formalaşması ilə əlaqədar bu mexanizm də formalaşmış və eləcə də inkişaf etmişdir. İqtisadiyyatın pul iqtisadiyyatına çevrilişi, istehsal normasının artması, məşğulluq normasının artması, istehsalın bazar iqtisadiyyatında olan tələbin ödənilməsinə uyğun şəkildə həyata keçirilməyə başlanması, sahibkarlığın inkişafı və eləcə də genişlənməsi vergi mexanizminin inkişafında əhəmiyyətli dərəcədə rol oynamışdır. Maliyyənin statistikasına daha dərinədən nəzər yetirdikdə görürük ki, inkişaf etmiş ölkələrdə vergi mexanizmləri ilə iqtisadi və sosial vəziyyətlər arasında xeyli uyğunluq və əlaqə vardır. Vergi mexanizminin mükəmməl olması ölkənin sosial – iqtisadi inkişafını xarakterizə edir. Bu mexanizmi təşkil edən vergilərin tətbiqinin, vergiqoymanın taktikasının iqtisadi və sosial strukturla sıx bağlılığı vardır. Buna görə də tətbiq edilən vergi siyasətinin vəziyyətə uyğun olması, istifadə olunan vergilərlə həmin bu vergilərin mahiyyəti arasındakı uyğunluq prinsipinin qorunması vacib amildir.

Vergi siyasətinin mahiyyəti və formaları. Qeyd edək ki, vergi siyasəti dövlət tərəfindən hazırlanmış və bu sahədə cəmiyyət qarşısında duran bu kimi vəzifələri həyata keçirməyə yönələn tədbirlər sistemi istiqamətində tətbiq edilən siyasətdir. Həyata keçirilən digər siyasətlər kimi vergi siyasətinin də özünəməxsus məqsəd və vəzifələri vardır. Həmin bu məqsəd və vəzifələr konkret iqtisadi şəraitdən asılıdır. Dövlət siyasəti həyata keçirməzdən əvvəl ilk öncə həmin bu siyasətin məqsəd və vəzifələrini müəyyən edir. Daha sonra isə dövlət məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsi üsullarını işləyib hazırlayaraq təsdiq edir.

Vergi siyasətinin əsas məqsədindən danışdıqda qeyd edə bilərik ki, bu siyasətin əsas məqsədi vergilərin mahiyyətindən və funksiyalarından irəli gəlir. Bu siyasət məcmu ictimai məhsulun müəyyən hissəsinin dövlət tərəfindən alınmasından, həmçinin həmin vəsaitlərin büdcə vasitəsilə yenidən bölüşdürülməsindən ibarətdir. Vergilər öz təyinat və funksiyalarını vahid büdcə prosesinə uyğun həyata keçirirlər.

Bildiyimiz kimi hər maliyyə ili üçün müvafiq büdcə qəbul edilir. Həmin bu büdcənin qəbul edilməsi eləcə də vergi siyasətinin əsasının qoyulması deməkdir. Həmin bu siyasətin həyata keçirilməsi isə vergi qanunvericiliyi və müvafiq normativ-hüquqi aktların qəbul edilməsi ilə aparılır.

Həyata keçirilmə müddəti, təsir dairəsi və iqtisadi vəziyyətin dəyişməsi reaksiyasına uyğun olaraq vergi siyasətinin müxtəlif formaları vardır. Bu siyasətin formalarına vergi taktikası, vergi strategiyası, daxili vergi siyasəti, diskresion vergi siyasəti və qeyri-diskresion siyasət daxildir.

İndi isə vergi siyasətinin formalarının hər birinin ayrı-ayrılıqda mahiyyətini qeyd etmək istəyirəm.

Vergi taktikası dedikdə bu sistemə əlavə və dəyişikliklər etməklə konkret dövr üçün qarşıda duran məsələlərin həlli istəqamətində tətbiq edilən siyasət nəzərdə tutulur.

Vergi strategiyası dedikdə isə bu sahədə dövlətin uzunmüddətli kursunu müəyyən edən və iri miqyaslı məsələlərin həlli nəzərdə tutulur.

Daxili vergi siyasəti dedikdə hər hansısa ölkə yaxud ərazi vahidi çərçivəsində həyata keçirilən məsələlər və daxili məsələlərin həlli nəzərdə tutulur.

Daxili siyasətdən fərqli olaraq **xarici vergi siyasəti** isə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılmasını, müxtəlif ölkələrin vergi sistemlərinin yaxınlaşmasını və onların vahid şəkllə salınmasını özündə xarakterizə edir.

Diskresion vergi siyasəti verginin dərəcələri və ya vergitutmanın strukturu ilə manipulyasiya edilməklə hökumət qərarları əsasında həyata keçirilən siyasətdir. Bu siyasət, iqtisadi tənəzzülün qısa müddətdə aradan qaldırılması, eləcə də tarazlıq vəziyyətinin saxlanılması məqsədi ilə istifadə olunur. Bununla əlaqədar olaraq bu siyasət stabilləşdirici siyasət də adlandırılır.

Qeyri-diskresion vergi siyasəti diskresion siyasətdən fərqli olaraq hökumət qərarlarından asılı olmayaraq həyata keçirilir. Bu isə özüntənzipləmə rejimində işləyən mexanizmlər- “quraşdırılmış özütənzipləyicilərin” köməyi ilə mümkündür.

Vergi siyasətinəndən danışıqda bu siyasətin məzmununu da qeyd etmək gərəkdir. Bu siyasətin məzmunu bir çox məsələləri əhatə edir. Bunlara aşağıdakılar aiddr:

- ✓ bu sisteminin inkişafının elmi cəhətdən əsaslandırılan konsepsiyasının işlənilib hazırlanmasını;
- ✓ vergitutmanın əsas prinsipvə istiqamətlərinin müəyyən edilməsini;
- ✓ cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafına, büdcə gəlirlərinin artırılmasına, nəzarətin gücləndirilməsinə, xarici iqtisadi fəaliyyət zamanı aktiv balansə nail olunmasına, ətraf mühitin mühafizəsi və b. sahələrdə qarşıya qoyulan konkret məqsədlərə nail olmağa yönəldilən tədbirlərin işlənilib hazırlanmasını.

Vergi siyasətinin tipləri. Vergi siyasətinin 3 tipi var: maksimal vergi siyasəti, optimal vergi siyasəti və sosial yönümlü-yüksək dərəcə ilə tətbiq edilən vergi siyasəti. Bu tiplərin içərisindən hər hansınsa qəbul edilib həyata keçirilməsi iqtisadiyyatın vəziyyətindən və iqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsində dövlətin prioritet hesab etdiyi məqsədlərdən asılıdır.

İndi isə bu tiplərin ayrı-ayrılıqda izahını verək.

Maksimal vergi siyasəti həyata keçirilən zaman dövlət yüksək dərəcələr tətbiq etmək, vergilərin sayını artırmaq və vergi güzəştlərini ixtisar edərək azaltmaqla vətəndaşlardan mümkün qədər daha çox maliyyə vəsaitləri toplamağa çalışır. Nəzər yetirdikdə açıq-aydın görünür ki, bu siyasət ayrıca götürülmüş konkret vergi ödəyicisi üçün və bütövlükdə cəmiyyətin iqtisadi inkişafına heç bir təkan vermir, ümid yeri qoymur. Bu səbəbdən də bu tip siyasət fəvqəladə hallarda, məsələn iqtisadi tənəzzül-böhranlar, müharibələr baş verdiyi vaxt tətbiq edilir. Bu tip siyasətin uzun müddət ərzində həyata keçirilməsi həm də bəzi mənfi nəticələrin meydana çıxmasına səbəb yaradır.

Dövlətin optimal vergilər siyasəti o məqsədlə tətbiq edilir ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin subyektlərindəki vergi yükünü yüngülləşdirərək, onların inkişafına yönəldilən əlverişli vergi mühiti yaradılsın. Bu isə öz növbəsində dövlət xərclərinin azalmasına və ilk öncə sosial proqram layihələrinin məhdudlaşdırılmasına səbəb olur.

Dövlət sosial yönümlü yüksək dərəcəli vergilər siyasətini həyata keçirərkən yüksək vergi dərəcələri tətbiq etməklə nəzərə çarpacaq sosial müdafiə proqramlarını tərtib edir. Bu siyasət tətbiq ediləndə büdcənin gəlirlərinin böyük hissəsi müxtəlif sosial fondların artırılmasına yönəldilir.

Qeyd edək ki, vergi siyasəti hər şeydən əvvəl iqtisadi inkişaf siyasətini reallaşdırmalıdır. Dövlət sahibkarlar üçün minimal vergi dərəcələri təyin etməklə vergi yükünü yumşaldır və öz xərclərini, əsasən sosial proqrama yönəldilən xərcləri azaldır. Bu siyasətin təhlili zamanı vergi siyasətinin subyektləri, formalaşdırma prinsipləri, alətləri, məqsəd və metodları kimi anlayışları bir-birindən fərqləndirmək gərəkdir. Bu siyasətin hər bir subyekti bu qanunvericilikdə nəzərdə tutulan səlahiyyətlər çərçivəsində vergi müstəqilliyinə malikdir. Vergi siyasəti həyata keçirilən vaxt dövlət iqtisadiyyatın tənzimlənməsində vergi dərəcələri, vergi güzəştləri, vergi bazası və bir sıra digər vergi alətlərinin köməyi ilə iştirak edir. Bu zaman isə dövlət vergi alətlərindən istifadənin birbaşa və dolaylı metodlarından istifadə edir. Vergi güzəştlərindən istifadə etməklə vergidən tam və yaxud qismən azad etməni tənzimləmə və stimullaşdırma proseslərinə dövlətin birbaşa təsirinin xarakterik nümunəsi kimi göstərmək mümkündür. Dövlət tərəfindən iqtisadiyyatın yeni sahələrinin və ya fəaliyyət növlərinin inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda ölkənin regionlarına investisiya qoyuluşlarının stimullaşdırılması üçün ayrı-ayrı vergi növləri üzrə vergidən azad etmə siyasəti həyata keçirilir. Vergi mexanizmləri vasitəsilə dövlət gəlirlərinin tənzimlənməsi siyasəti əsasən vergi dərəcəsi və vergi güzəştləri alətlərinin köməyi ilə təmin edilir. Vergi dərəcələri vasitəsilə gəlirlərin tənzimlənməsi istiqamətində dövlət vergi siyasətini həyata keçirir. Vergi dərəcəsinin dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində əsas rol ondan ibarətdir ki, müxtəlif növ vergi dərəcələrindən, yəni proporsional, progressiv və regressiv dərəcələrdən istifadə edilir. Bunların köməyi ilə müxtəlif kateqoriyalı vergi ödəyicilərinin gəlirlərinin formalaşdırılması həyata keçirilir.¹ [17] Mərkəzləşdirilmiş vergi sistemi vergi dərəcələri hesabına kifayət qədər çevikdir, bu da öz-özlüyündə hər il vergi

---

¹. Y.A.Kəlbəyev. Vergi siyasətinin konseptual əsasları və praktiki aspektləri. Bakı. 2012.

dərəcələrini müəyyən etməklə ölkədə mövcud olan iqtisadi konyukturaya müvafiq olaraq səmərəli vergi siyasətinin aparılmasına şərait yaradır. Vergi siyasətinin həyata keçirilməsinin səmərəli vasitələrindən biri vergi güzəştləri hesab edilir. Bu isə onunla əlaqədardır ki, tələb edilən şərtlərə cavab verən hər bir fiziki və hüquqi şəxsə vergidən tam və ya qismən azad olma hüququ verilə bilər. Dövlət vergi ödəyicilərinə bu və ya digər vergi güzəştlərini verərkən əvvəlcə vergi tənzimlənməsinin müxtəlif iqtisadi proseslərə təsirini gücləndirir. Ayrı-ayrı ölkələrin qanunvericiliyində bəzi növ sahibkarlıq fəaliyyətinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq vergi güzəştlərinin tətbiqi nəzərdə tutulur. Bu sahədə daha çox istifadə edilən güzəştlərə aşağıdakılar daxildir:

- ✓ gəlirin, mənfəətin və yaxud digər vergiqoyma obyektinin tam və ya qismən vergidən azad edilməsi;
- ✓ aşağı vergi dərəcələrinin tətbiqi;
- ✓ ayrı-ayrı sosial qrupların vergiyə cəlb edilməməsi;
- ✓ zərərin növbəti illərin mənfəəti hesabına silinməsi və s.² [17]

Dövlətin vergi siyasəti aparmaqla nail olmağa çalışdığı məqsədlərdən asılı olaraq vergi siyasətinin həyata keçirilməsi üçün bir çox üsullardan istifadə edilir. Həmin bu üsullara aşağıdakılar aiddir:

- ✓ vergi yükünün dəyisdirilməsi;
- ✓ vergitutmanın hər hansı bir forma və vasitələrinin digəri ilə əvəz edilməsi;
- ✓ bu və ya digər vergilərin yayılma sahəsinin dəyisdirilməsi;
- ✓ vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsi və ya ləğvi;
- ✓ vergi dərəcələrinin fərqləndirilmiş sisteminin daxil edilməsi və s.

Müasir dövrdə inkisaf etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələr vergi siyasətini aşağıdakı məqsədlərə nail olmaq üçün həyata keçirir:

- ✓ təsərrüfat fəaliyyətinin stimullandırılması və ya məhdudlaşdırılması yolu ilə iqtisadiyyatın tənzimlənməsində vəhəmçinin ictimai təkrar istehsalda dövlətin iştirakı;

². Y.A.Kəlbəyev. Vergi siyasətinin konseptual əsasları və praktiki aspektləri. Bakı. 2012.

- ✓ müvafiq hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının üzərinə qoyulmuş funksiyaları icra edə bilmək, iqtisadi və sosial siyasəti həyata keçirtmək üçün kifayət edəcək həcmdə maliyyə ehtiyatları ilə təmin etmək;
- ✓ gəlirlərin tənzimlənməsi üzrə dövlət siyasətini təmin etmək.

Qeyd etmək gərəkdir ki, bir çox ölkələrdə vergi güzəştlərinin köməyi ilə ölkənin inkişafı üçün əhəmiyyətli sahələr stimullaşdırılır. Həmin bu sahələrə aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- ✓ kiçik müəssisələrin yaradılması;
- ✓ xarici kapitalın cəlb edilməsi;
- ✓ iqtisadiyyatın sonrakı inkişafı üçün fundamental əhəmiyyətə malik elmi-texniki işlərin hazırlanması;
- ✓ ekoloji layihələr və dünya bazarı üçün rəqabət qabiliyyətli məhsulların buraxılmasına imkan verən yüksək texnologiyaya malik yeni istehsal sahələrinin yaradılması və s.

Bundan əlavə iqtisadi və maliyyə böhranlarının nəticələrini yumşaltmaq məqsədi ilə ayrı-ayrı vergi güzəştlərindən istifadə edilir.

Vergitutma bazasının formalaşdırılması da dövlətin vergi siyasətinin əsas vasitəsi sayılır. Müxtəlif kateqoriyalı vergi ödəyicilərinin dövlət qarşısında vergi öhdəliklərinin artması və azalması bu göstəricidən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu da öz növbəsində iqtisadi inkişafın müvafiq olaraq artması, istehsalın genişləndirilməsi və investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün əlavə stimulyə və ya əksinə məhdudiyət yaradır.³ [27]

Fiskal siyasət. Fiskal siyasət dövlətin həyata keçirdiyi tənzimləmə vasitələrinin əsası hesab edilir. Bu siyasət dövlət xərcləri və vergi ilə bağlı olan tənzimləmə sistemidir və xeyli dərəcədə hökumət xərclərinin, yəni dövlət idarə və orqanlarının, institutlarının saxlanılması və s. dinamikasından asılıdır. Dövlətin büdcə və vergi

³ www.vergijurnali.az/upload/File/part1-2013N4.pdf- P.Rzayev / İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu

siyasəti olan fiskal siyasət büdcə formalaşması siyasətini ifadə etməklə maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi sayılır.

Fiskal siyasət dövlətin xərclərdən, vergiqoymadan və borclanmadan istifadə edərək məcmu tələbin, məşğulluğun və gəlirin səviyyəsinə təsir etmək məqsədi ilə həyata keçirilən siyasətdir.

Fiskal siyasətin 2 tipi vardır. Bu tiplərə diskresion və avtomatik tip aid edilir.

Dövlətin fiskal siyasətinin tipindən əlavə növləri də vardır. Həmin bu növlərə ekspansionist və restriksionist növ aid edilir.

1.3. Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin formalaşması

Qeyd edək ki, ölkədə vergi siyasətinin formalaşdırılması üçün keçmişin təcrübəsini öyrənmək gərək deyildir. Bu siyasətin formalaşdırılması üçün dünya təcrübəsi ilə yaxındantanışmaq və onları arasdırmaq lazımdır. Qəbul edilmiş praktikaya görə vergi siyasətinin əsasları hazırlanır və bir neçə variant baxılması üçün təqdim edilir. Təqdim edilmiş təkliflər müxtəlif ekspertlər tərəfindən qiymətləndirilir və prioritet hesab edilən hökumətin müzakirəsinə verilir. Vurğulamaq gərəkdir ki, elmi cəhətdən əsaslanmış vergi siyasəti düzgün tətbiq edildikdə öz yüksək nəticələrini göstərir.

Bildiyimiz kimi maliyyə ehtiyatları artdıqca sosial-sfera sahələrinə də ayırmalar artır və istehlak malları istehsalı çoxalır. Dövlətin vergi siyasəti məhsuldar qüvvələrin inkisafına və onun ölkədə səmərəli yerləşdirilməsinə köməkdir. Bunlarla yanaşı bu siyasət başqa ölkələrlə xarici-iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə, birgə tədbirlərin keçirilməsinə zəmin yaradır. Vergi siyasətini həyata keçirmək üçün maliyyə mexanizmindən istifadə olunur.

Bildiyimiz kimi, dövlətin vergi siyasəti ilə bağlı həyata keçirdiyi tədbirlər, hər şeydən əvvəl özündə vergi siyasətinin mahiyyətini əks etdirir. Bu səbəbdən də baxımdan müasir dövrdə həyata keçirilən vergi siyasətlərinin təsnifatının aparılması

məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək gərəkdir ki, vergi siyasətinin təsnifatı bir neçə kriteriyalara üzrə həyata keçirilə bilər: Həmin bu kriteriyalara aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- ✓ həyata keçirilən vergi siyasətinin hüdudları və məqsədlərə nail olunması müddətinə,
- ✓ vergi siyasətinin strateji istiqamətinə,
- ✓ ərazi prinsipi və vergi siyasətinin dar çərçivələrdə ixtisaslaşması cəhətlərinə.

Məlumdur ki, özlərinin hüdudları və məqsədlərə nail olunması müddətinə görə vergi siyasəti strateji, yəni uzunmüddətli, 3 il və ya daha çox müddət üçün və taktiki, yəni 1 ildən 3 ilə kimi nəzərdə tutulmuş müddətdə məqsədlərə xidmət edən siyasətlərə bölünür. Bu siyasət həyata keçirilərkən strateji və taktiki məqsədlər birbirini tamamlamalıdır. Bu zaman taktiki məqsədlərdə dəyişikliklər elə həyata keçirilməlidir ki, həmin bu dəyişikliklər bütünlükdə strateji məqsədlərə zidd olmasın və tətbiq edilən vergi siyasəti öz müsbət effektlərin göstərsin.⁴ [27]

Azərbaycanda müasir vergi siyasətinin formalaşdırılmasında ümummilli lider Heydər Əliyev müstəsna rola malikdir. Buna misal olaraq 1994-cü ildə, Bakıda “Sahibkarlığın strategiyası və iqtisadiyyatın yenidən qurulması” mövzusunda beynəlxalq konfransın açılışında Heydər Əliyevin nitqində səsləndirdiyi fikirləri göstərmək mümkündür. Ümummilli lider demişdir ki: “Biz bazar iqtisadiyyatının sahibkarlıq infrastrukturunu yenidən qurmaq üçün yeni-yeni tədbirlər həyata keçirdirik, ölkədə bank sisteminin təkmilləşdirilməsi prioritet istiqamətlərdəndir və dövlət çalışır ki, bazar iqtisadiyyatına yönəldilmiş xəttin həyata keçirilməsinin ən mühüm vasitəsi kimi bu sistem beynəlxalq bank sistemə müvafiq olsun və azad sahibkarlıq üçün şəraiti təmin etsin. Vergi sistemi sahəsində dövlət azad sahibkarlıq üçün maksimum əlverişli şərait yaradılmasına çalışır. Bu qeyd edilənlər hələ ilk addımlardandır və qarşımızda görülməli olan hələ çox iş var”. Ümummilli lider Heydər Əliyevin çıxışındakı fikirlər bir tərəfdən Azərbaycanda formalaşmaqda olan vergi siyasətinin strateji özəlliklərini özündə əks etdirirdi.

⁴ www.vergijurnali.az/upload/File/part1-2013N4.pdf- P.Rzayev / İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2004-cü il iyunun 4-də Azərbaycan diasporunun nümayəndələri ilə görüşündə vurğulamışdır ki, “hal-hazırda Azərbaycan dinamik şəkildə inkişaf etməkdədir, bütün iqtisadi göstəricilər isə onu göstərir ki, ölkə ildən-ilə güclənməkdədir. Hazırda qəbul etdiyimiz sosial-iqtisadi və regional proqramlar çərçivəsində qeyri-neft sektoruna böyük sərmayələr qoyulacaq. Ən mühüm məsələlərdən biri də yeni-yeni iş yerlərinin, əsasən də regionlarda iş yerlərinin açılmasıdır. Yeni iş yerlərinin açılması işsizliyi aradan qaldırmaqla yanaşı, ölkədə yerli istehsal inkişaf edəcək, idxal azalacaqdır. Bununla da büdcəyə vergi daxilolmaları daha da artacaqdır. İqtisadiyyatçılar bilirlər ki, iş yerinin açılmasının əhəmiyyəti yalnız hansısa insanı işlə təmin edilməsi demək deyil, belə ki, burada böyük məsələlər öz həllini tapır və iqtisadi inkişaf daha da sürətlənir”⁵ [27]

Bütün sahələrdə həyata keçirilən siyasətin məqsədi olduğu kimi vergi siyasətinin də məqsədləri vardır. Həmin bu məqsədlərə isə aşağıdakılar aiddir: fiskal;

- ✓ bölüşdürücü;
- ✓ tənzimləyici;
- ✓ nəzarətedici;
- ✓ stimullaşdırıcı.

Heydər Əliyev 1993-cü ildə Prezident sarayında bank maliyyə, tədiyyə sistemlərinin və idxal-ixrac əməliyyatlarının vəziyyətinə və onu yaxşılaşdırmaq sahəsində vəzifələrə həsr olunmuş Ümumrespublika Müşavirəsində çıxış edərkən vergi siyasətinin fiskal, nəzarətedici, tənzimləyici məqsəd və funksiyaları ilə əlaqədar fikirlər irəli sürmüşdür. O söyləmişdir ki: “Vergi sistemi bütün sahələrdə elə qurulmalıdır ki, o, büdcənin formalaşmasında əsas yer tutsun”... “Əgər vergi orqanının işini yaxşı qura bilsək, bu sahədə müvəffəqiyyət qazanarıq”. “Vergidən yayınan müəssisələr qanuni əsaslarla vergi ödəməyə cəlb edilməlidir”. Açıq-aydın görünür ki, burada ümummilli lider Heydər Əliyev öz diqqətini vergilərin fiskal, tənzimləyici və nəzarətedici funksiyaların yönəltmişdir.

⁵ www.vergijurnali.az/upload/File/part1-2013N4.pdf- P.Rzayev / İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət aşağıdakı məqsədləri özündə əks etdirir.

- ✓ büdcənin maksimum dərəcədə vergilər, rüsumlar hesabına təmin edilməsi;
- ✓ Neft Fondundan ayırmalar çox da şişirdilməməsi.

Müasir dövrdə həyata keçirilən vergi siyasətini öz məzmununa görə kombinə edilmiş, müvazinət və tarazlığın təmin olunmasına xidmət edən vergi siyasəti kimi xarakterizə etmək olar. Burada dövlətin fiskal maraqları ilə yanaşı, iqtisadi proseslərin tənzimlənməsi, neqativ təmayüllərin nəzarət altında saxlanması, eyni zamanda, vergi öhdəliklərinin optimal səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində ciddi təhlil və araşdırmalara əsaslanan zəngin idarəetmə təcrübəsi toplanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət başçıları cəmiyyətdə uğurlu inkişaf strategiyasına xidmət edən vergi siyasəti növünün formalaşdırılması ilə əlaqədar vaxtaşırı öz dəyərləndirmələrini etmişlər. Həyata keçirilən vergi siyasətində dövlətin fiskal maraqlarının qorunması və vergi ödəyicilərinin maraqlarının uzlaşdırılmasının vacibliyi cəhəti ilə əlaqədar səslənən fikirlər vergi siyasətinin formalaşmasında böyük rol oynamışdır.⁶ [27]

Azərbaycanda müasir vergi siyasətinin formalaşması Prezident İlham Əliyevin fikirlərində öz əksini tapmışdır. İlham Əliyev öz çıxışlarında qeyd etmişdir ki: “Kənd təsərrüfatında böyük uğurlar əldə edilmişdir, fermerlərin hamısı beş il müddətinə vergilərdən azad edilmişlər, ancaq torpaq vergisi qalıb ki, bu da rəmzi xarakter daşıyır”. “Mən deyə bilərəm ki, dövlət tərəfindən qayğı daim göstəriləcəkdir. Amma, eyni zamanda, sahibkarlar tərəfindən də eyni yanaşmanı, eyni məsuliyyəti gözləyirik. Sahibkarların vəzifəsi, təbii ki, öz bizneslərini inkişaf etdirmək, mənfəətə nail olmaq və beləliklə, idarə etdiyi şirkətləri daha da gücləndirməkdir. Bu təbiidir, təqdirəlayiq hesab edilir və bütün dünya bu qanunlarla işləyir. Bununla yanaşı dövlətə düşən pay vergi şəklində vaxtılı-vaxtında ödənilməlidir”.

Heydər Əliyev 1995-ci ildə Londonda “Azərbaycanda investisiya imkanları” Beynəlxalq Konfransda vergi sahəsində öz yadda qalan çıxışını etmişdir. H.Əliyev

⁶ www.vergijurnali.az/upload/File/part1-2013N4.pdf- P.Rzayev / İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu

söyləmişdir ki: “ölkənin vergi sistemi səhmdarlar üçün, Azərbaycanda bizneslə məşğul olmaq istəyənlər üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Dövlət vergi qanunvericiliyini, vergi sistemini qaydaya salmaq, habelə səhmdarlara maksimum faydalı, güzəştli vergi şəraiti yaratmaq üçün maksimum dərəcədə çalışır və çalışacaq.”

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin çıxışlarında qeyd edirdi ki, “ölkəmizdə investisiya layihələri uğurla icra edilməkdədir və son dövrlərdə ölkəyə on milyardlarla dollar vəsait yatırılıbdır. Belə daxili investisiyalar xarici investisiyaları artıq nəzərəçarpacaq dərəcədə üstələyib. Ölkənin tələbatını ödəmək üçün investisiya şəklində sənaye istehsalına, infrastruktur layihələrinə yatırmışıq ki, həm iş yerləri açıldı, həm də iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi üçün əlavə imkanlar yarandı. Biz bu siyasəti gələcəkdə də davam etdirəcəyik. Bununla da valyuta ehtiyatlarımız artacaqdır. Dövlət investisiya proqramı elə hazırlanmalıdır ki, əsas vəzifələr icra edilsin. Bu il üçün nəzərdə tutulmuş investisiya layihələri hesab edirəm ki, bizi tam şəkildə təmin edir. Əlbəttə ki, gələcək illərdə biz başqa sahələrə investisiyanın cəlb edilməsini təmin edəcəyik. Sosial məsələlərin həllinə gəldikdə, iqtisadi inkişaf bu məsələlərin həlli üçün başlıca şərtidir. Əgər güclü iqtisadi siyasət olmasa, heç bir sosial layihəni, sosial proqramı icra etmək mümkün olmayacaqdır. Biz bütün sosial proqramları uğurla icra edirik. Pensiyalar, maaşlar vaxtaşırı artırılır. Bu il də maaşların və pensiyaların artımı nəzərdə tutulur. Ünvanlı sosial proqram uğurla icra edilir. Bütün sosial proqramlar, sosial ödəmələr vaxtında təmin edilir. Sosial obyektlərin tikintisi istiqamətində çox böyük işlər görülür.”⁷[27]

Bu deyilənlərlə yanaşı ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev söyləmişdir ki, “bizim bütövlükdə sənaye istehsalının artırılması ilə bağlı düşünülmüş proqramımız var. Texnoparklarda xüsusi maliyyə və vergi rejimləri tətbiq edilir və dövlət yenə də öz tərəfindən sənayenin inkişafının dərinləşməsi üçün töhfəsini verəcəkdir”. Bu fikirlər isə isə vergi siyasəti strategiyasının daha bir istiqamətinin formalaşmasından xəbər verir.

⁷ www.vergijurnali.az/upload/File/part1-2013N4.pdf- P.Rzayev / Iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu

1.4. Azərbaycanca həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətləri

Əvvəlcə qeyd edək ki, vergi siyasəti həyata keçirilərkən dövlət büdcəsinin planlaşdırılması, tənzimlənməsi və büdcəyə nəzarətin qanunla müəyyən edilmiş normaları reallaşdırılır. İqtisadi cəhətdən əsaslandırılan vergi siyasəti maliyyə vəsaitlərinin vergi sistemi vasitəsi ilə toplanmasının optimallasdırılması məqsədini daşıyır.

Ölkələrin iqtisadi, siyasi və digər cəhətlərdən fərqli olmasına baxmayaraq hər bir dövlətin vergi siyasəti ilk növbədə onunla müəyyən edilir ki, dövlət özü təkrar istehsal prosesinin fəal iştirakçısı kimi çıxış edir. Beləliklə dövlətin əsas məqsədi cəmiyyət qarşısında duran iqtisadi və sosial məsələlərin həll edilməsidir. Bu məqsəd də vergi siyasətinin formalaşmasına təsir edir.

Ölkəmizdə həyata keçirilən vergi siyasəti vergitutma bazasının genişləndirilməsinə, iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılmasına, hüquqi şəxslərlə fərdi sahibkarlar arasında, rezident və qeyri-rezident vergi ödəyiciləri arasında vergi yükünün bərabərləşdirilməsinə, kiçik və orta sahibkarlıq, biznes fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına və yekun nəticədə mövcud iqtisadi potensialın artırılmasına və əhalinin maddi rifahının yüksəldilməsinə yönəldilmişdir. Bu siyasət vergi dərəcələrinin aşağı salınması və vergi güzəştlərinin azaldılması hesabına həyata keçirilir.

Bu siyasətinin səmərəliliyi ondan ibarətdir ki, dövlət onu hansı prinsiplər əsasında həyata keçirir. Bütün ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da vergi siyasəti bir çox prinsiplər əsasında həyata keçirilir. Həmin bu prinsiplərə isə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ bu sistemin normativ-hüquqi bazasının yaradılması və vergi mədəniyyətinin formalaşdırılması prinsipi;
- ✓ vergi ödəyiciləri üçün əlverişli şəraitin yaradılması və eləcə də ödəyicilərin hüquqlarının maksimum dərəcədə qorunması prinsipi;
- ✓ vergi yükünün optimal səviyyədə saxlanması prinsipi;

- ✓ bu sistemin idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin digər dövlət orqanlarının fəaliyyəti ilə sıx əlaqələndirilməsi prinsipi;
- ✓ vergi xidməti orqanları əməkdaşlarının normal fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması və onların sosial müdafiəsinin təmin olunması prinsipi;
- ✓ mövcud vergi sisteminin əsaslarını saxlamaqla inkişaf etmiş ölkələrin vergi sistemində özünü doğruldan təcrübələrdən istifadə olunması prinsipi;
- ✓ sahibkarlığın və investisiya fəallığının stimullaşdırılması naminə sadə, yəni vergi ödəyicisi tərəfindən rahatlıqla anlaşılan vergi sisteminin yaradılması prinsipi;
- ✓ vergi qanunvericiliyinə əməl edilməsinin praktiki cəhətdən rahatlığının mümkün olması və minimum inzibati xərclər cəlb etməsi üçün müvafiq şəraitin yaradılması prinsipi.

Bu qeyd edilən prinsiplər əsasında Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətlərində tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- ✓ ölkənin ixrac potensialı inkişafının təmin edilməsi;
- ✓ daxili və xarici investisiyaların prioritet sahələrə cəlb edilməsi üçün əlverişli vergi mühitinin yaradılması;
- ✓ ölkənin vergi sistemində vahid uçot-informasiya sisteminin yaradılması;
- ✓ ölkədə vergi və qeyri-vergi ödənislərinin yığılması səviyyəsinin artırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- ✓ vergi ödəyicilərinin gəlirləri üzərində daha da səmərəli nəzarət mexanizminin tətbiqi;
- ✓ ölkədə vergi intizamına əməl olunması üzərində nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi və hüquq pozuntusu hallarına görə məsuliyyətin daha da sərtləşdirilməsi;

- ✓ dövlət vergi xidməti orqanları əməkdaşlarının səmərəli fəaliyyət göstərməsi məqsədi ilə daha da əlverişli şəraitin yaradılması, belə ki, vergi orqanlarının maddi-texniki bazasının əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmləndirilməsi və s.

Son dövrlərdə Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən vergi siyasəti əsas istiqamət və məqsədlərinə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ vergilərin sayının azaldılması;
- ✓ vergi dərəcələrinin aşağı salınması;
- ✓ vergi güzəştlərinin minimuma endirilməsi;
- ✓ hüquqi şəxslərlə fərdi sahibkarlar arasında vergi yükünün bərabərləşdirilməsi;
- ✓ rezident vergi ödəyiciləri ilə qeyri-rezident vergi ödəyiciləri arasında vergi yükünün bərabərləşdirilməsi;
- ✓ əlverişli investisiya mühitinin yaradılması;
- ✓ dağlıq və ucqar rayonlarda sahibkarlığın stimullaşdırılması;
- ✓ vergi ödəyicilərinin hüquqlarının genişləndirilməsi;
- ✓ vergidən yayınmaya qarşı səmərəli vergi nəzarətinin təşkili;
- ✓ vergi idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ vergi ödəyicilərinin məlumatlandırılması, vergi təbliğatı və s.

İqtisadiyyatın tənzimlənməsi üzrə vergi siyasətini dövlət vergi dərəcələrinin, vergi güzəştlərinin, vergi qoyma bazasının və s. vergi vasitələrinin köməyi ilə həyata keçirir.

Ölkəmizdə həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri də əlverişli vergi mühiti yaratmaq və vasitə ilə xarici investorların ölkəyə cəlb etməkdir. Elə bu istiqamətlə də bağlı Azərbaycan Respublikası tərəfindən bir sıra beynəlxalq müqavilələr bağlanmışdır. Bu müqavilələr əsasən aşağıdakı sahələri əhatə edir:

- ✓ investisiyaların təşviqini;
- ✓ investisiyaların qorunmasını;
- ✓ gəlirlərə və əmlaka görə vergidəki iqtisadi vergitutmanın aradan qaldırılması,
- ✓ nəqliyyat daşımalarını;
- ✓ kredit sazişlərini.

Ölkədə xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına axınını stimullaşdırmaq, zəngin neft-qaz yataqlarının mənimsənilməsini sürətləndirmək məqsədilə ölkə ərazisində hasilatın pay bölgüsü üzrə sazislər əsasında karbohidrogen fəaliyyətini həyata keçirən xarici şirkətlər üçün müvafiq protokollarla tənzimlənən, Vergi Məcəlləsindən fərqli üstünlüklərə malik olan xüsusi rejimli vergitutma mexanizmi nəzərdə tutulmuşdur. Bu da özünü onda göstərir ki, ölkə ərazisində karbohidrogen fəaliyyətini həyata keçirən xarici subpodratçı şirkətlər gördükləri iş və xidmətlərə görə əldə etdikləri gəlirdən yalnız 5-8 % dərəcəsi ilə ödəni. mənbəyində tutulan mənfəət vergisinin ödəyiciləridir və digər vergiləri ödəməkdən azaddırlar. Neft sazisləri üzrə podratçı tərəf sayılan xarici şirkətlərin karbohidrogen fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirləri isə həmin sazislərlə müəyyən olunan dərəcələrlə yalnız mənfəət vergisinə cəlb olunmalıdır.

II Fəsil. Azərbaycanca vergi siyasətinin müasir vəziyyətinin təhlili

2.1. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında vergi siyasətinin rolu

Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının iqtisadi uğurlarının əldə edilməsində vergi siyasətinin böyük rolu vardır. Əgər, vergi siyasəti düzgün həyata keçirilməsəydi, ölkə hazırkı maliyyə ehtiyatlarına malik ola bilməzdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda həyata keçirilən vergi siyasəti ölkə iqtisadiyyatının güclənməsində, qüdrətlənməsində və təhlükəsizliyinin təmin edilməsində böyük rol oynayır.

Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən iqtisadi siyasətin başlıca istiqamətlərindən biri də iqtisadiyyatın inkişafında regionların sosial-iqtisadi imkanlarından hərtərəfli şəkildə istifadə edilməsi, bölgələrdə sahibkarlığa dövlət qayğısının artırılması, iş adamlarının fəaliyyəti üçün daha da əlverişli şəraitin yaradılması, investisiyaların cəlb edilməsi və yeni-yeni yeni yerlərinin yaradılmasıdır. Məhz bu siyasət nəticəsində bölgələrdə işgüzar fəallıq daha da yüksəlmiş, sahibkarlıq subyektlərinin sayı xeyli artmış və yeni-yeni müəssisələr istifadəyə verilmişdir.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi iqtisadi strategiyayı uğurla davam etdirən Prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə azad bazar iqtisadiyyatının, milli sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı sistemli islahatlar davam etdirilmişdir və regionların inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı qoyulmuşdur. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramlarında və bununla əlaqədar qəbul edilmiş digər sənədlərdə nəzərdə tutulan tədbirlərin uğurlu icrası ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcını qoyaraq, qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafına, yeni-yeni iş yerlərinin və müəssisələrin açılmasına, regionlarda kommunal, xidmət və sosial infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılmasına təkan vermişdir. Bununla yanaşı sahibkarlıq fəaliyyəti üçün daha da əlverişli şəraitin yaradılmasında, investisiya qoyuluşlarının artmasında, əhalinin məşğulluq

səviyyəsinin yüksəlməsində və həmçinin yoxsulluğun azalmasında mühüm rol oynamışdır.

Həyata keçirilən düzgün siyasət nəticəsində regionlar inkişaf etmiş və sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə vəziyyəti yaxşılaşmışdır. Bunun nəticəsində də bu sahədən vergi daxilolmalarının həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramları nəticəsində bölgə iqtisadiyyatı və sahibkarlıq daha intensiv inkişaf etmiş və bölgələrdən vergi ödənişlərinin ümumi daxilolmalardakı payı artmışdır.

Qeyd edək ki, “2004-2008” və “2009-2013”-cü illəri əhatə edən Dövlət Proqramlarının əsas məqsədi ölkədə ədalətli rəqabət mühitinin formalaşdırılması ilə vergi siyasətinin və vergi dərəcələrinin optimallaşdırılmasıdır.

Ölkədə Vergilər Nazirliyinin qarşısındakı əsas vəzifələrdən biri də regionları üzrə müəyyən olunmuş vergi daxilolmaları proqnozunu tam icra edilməsi, həm də hesablanmış vergilərin və vergi borclarının dövlət büdcəsinə tam ödənilməsi üçün zəruri tədbirlərin görülməsi idi. Bu istiqamətdə tədbirlərin həyata keçirilməsi son dövrlərdə regionlarda vergi daxilolmalarının həcmində artmasına səbəb olmuşdur. 2011-ci ildə regionlardan dövlət büdcəsinə 425 milyon manat vəsait daxil olmuşdur və proqnoz 119,6% icra edilərək dövlət büdcəsinə 69,7 milyon manat əlavə vəsait daxil edilmişdir. 2012-ci ildə isə vergi daxilolmaları daha da artaraq 445,5 milyon manata çatmışdır. Bu göstərici isə 2003-cü ilə nisbətən 11,8 dəfə artım deməkdir.

2013-cü ildə isə regionlardan vergi daxilolmalarının həcmi 539 milyon manata, 2014-cü ildə həmin göstərici 572.4 milyon manata, 2015-ci ildə isə bu rəqəm 622,1 milyon manata qədər yüksəlmişdir.

Son zamanlar regionlardan dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının əhəmiyyətli dərəcədə artması bölgələrdəki iqtisadi fəallığın güclənməsinin və vergiyə cəlb olunan yeni müəssisələrin çoxalmasının nəticəsidir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrə qoşulması, investisiyaların təşviqi və qorunması, gəlirlərə və əmlaka görə vergilərə münasibətdə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına

cəlb edilməsini daha da stimullaşdırır. Belə ki, regionlarda yerli investorlarla yanaşı, xarici investorların da sayı artmış və regionlara investisiya qoyuluşları artmışdır. 2004-2008-ci illərdə ölkə tərəfindən regionlara 10 milyard, xarici investorlar tərəfindən isə 5 milyard manat investisiya qoyulmuşdur. Bunun nəticəsində də ÜDM-in real həcmi 2,6 dəfə artmışdır. 1,8 dəfə qeyri-neft sektorunda artım olmuşdur. Qeyri-dövlət sektorunun iqtisadiyyatda payı isə 84,5%-ə qədər yüksəlmişdir.

2009-2013-cü illəri əhatə edən Dövlət Proqramının icrası nəticəsində ilə regionların inkişafına 22 milyard manat daxili, 13 milyard manat xarici investisiya qoyulmuşdur. Həmin dövrdə ölkə üzrə 25 mindən artıq yeni müəssisə yaradılmış və 500 minə yaxın yeni iş yeri açılmışdır .

Dövlət proqramlarının uğurlu icrası ilə 10 ildə regionlarda 56 minə yaxın yeni müəssisələr yaradılmışdır. Dövlət büdcəsinin daxilolmaları son 10 ildə 1 milyard 220,9 milyon manatdan 17 milyard 281,6 milyon manata, vergi daxilolmaları isə 823,4 milyon manatdan 6 milyard 25,5 milyon manatadək və ya 7,3 dəfə artmışdır.

2014-2018-ci illəri əhatə edən Dövlət Proqramının və digər mühüm qanunvericilik sənədlərinin əsas prioritet istiqamətlərinə regionlarda istifadə edilməmiş iqtisadi gücün səfərbər edilərək hərəkətə gətirilməsini, yeni yaradılan istehsal müəssisələrinin, xüsusilə də sənaye obyektlərinin və sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətinin inkişaf etməsi üçün əlverişli vergi siyasətinin və müxtəlif stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsini aid etmək mümkündür. Həmin bu istiqamətdə strateji hədəflərə Gəncə, Mingəçevir, Daşkəsən və s. regionlarda sənaye texnoparklarının yaradılması aid edilir. Vergi Məcəlləsində Sənaye parklarına və texnoparklara vergi güzəştlərinin tətbiq olunması ilə bağlı dəyişikliklər 2013-cü ildən qüvvəyə minmişdir.

Prezident İlham Əliyev tərəfindən 2014-cü ilin «Sənaye ili» elan edilməsi və sənayenin inkişafı ilə bağlı Tədbirlər Planının hazırlanaraq təsdiq edilməsi texnoparkların yaradılması istiqamətində görülən işlərin daha da sürətlənməsinə imkan yaratmışdır. Sənaye parklarının və yüksək texnologiyalar parklarının inkişafının stimullaşdırılmasında vergi güzəştləri mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən də

bu istiqamət üzrə həyata keçirilən siyasət sənayenin inkişafına yüksək təsir göstərməkdədir və davamlı, uğurlu həyata keçirilməsi nəticəsində iqtisadi artımın böyük hissəsinin regionların payına düşəcəyi mümkün hesab edilir.

Aqrar sahənin rolu regionların iqtisadi inkişafında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Buna görə də dövlət kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçılarna da müxtəlif güzəştlər tətbiq edir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən ən mühüm siyasətə misal olaraq 2014-cü ildən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçılarna vergi güzəştlərinin verilməsi müddətinin daha 5 il, əhalinin əmanətləri üzrə faizlərin gəlir vergisindən azad olunmasının isə daha 1 il uzadılmasını göstərmək mümkündür.

Qeyd edək ki, vergi güzəştləri 2001-ci ildən tətbiq edilir. Son 13 ildə aqrar sahədə məhsul istehsalı 3,5 dəfədən çox artmışdır, kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı 1,3 milyard manatdan 5 milyard manata qədər yüksəlmişdir. Güzəştlər nəticəsində məhsul istehsalının illik 280 milyon manatdan artıq həcmdə artmasına nail olunmuşdur.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında iqtisadi fəal əhalinin yarısından çoxu kənd təsərrüfatı sahəsində çalışdığından və aqrar sektor əsasən regionları əhatə etdiyindən vergi güzəştləri aqrar sənayenin, xüsusilə də yaradılması nəzərdə tutulan yeni aqroparkların inkişafına mühüm töhfə verəcək. Aqro-emal müəssisələrinin fəaliyyətinin artması digər istehsalat sahələrinin yaranmasına və həmin sahələrdən əlavə vergilərin cəlb edilməsinə səbəb yaradacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının inkişafı üçün Vergi Məcəlləsində dəyişikliyə əsasən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslər 2019-cu il yanvarın 1-dək torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergiləri ödəməkdən azad ediləblər. Bu da öz növbəsində ölkədə aqrar sektoru daha da inkişaf etdirəcəkdir. Gəlir vergisinin ödəyicisi olan fiziki şəxslərin bu fəaliyyətdən əldə etdikləri gəlirləri isə Vergi Məcəlləsi qüvvəyə mindiyi tarixdən başlayaraq müddət qoyulmadan gəlir vergisindən azad edilib. Bütövlükdə kənd təsərrüfatı sahəsinə aid vergi güzəştləri nəticəsində təkcə son 10 ildə 2 milyard manatdan artıq vəsait sahibkarların sərəncamında qalıb.

Beləliklə, ölkədə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə xidmət edən məqsədyönlü, uğurlu tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində bölgələrdə istehsal əhəmiyyətli dərəcədə yüksələcək, vergitutma bazası genişlənəcək və son nəticədə vergi ödəyicilərinin maliyyə imkanları artacaqdır. Bununla da regionlardan daxil olan vergilər ölkə iqtisadiyyatının inkişafında mühüm rol oynayacaqdır.

2.2. Azərbaycanın vergi siyasətində islahatlar və islahatların nəticələri

Bildiyimiz kimi vergi siyasətinin həyata keçirilməsi həm də dövlətin vergi sahəsində islahatlar aparmağına zəmin yaradır. Qeyd edək ki, inkisaf etmiş ölkələrdə hər 5-7 ildən bir əsaslı vergi islahatları aparılır. O, cümlədən hər 2-3 ildən bir isə fəaliyyətdə olan vergi normalarının səmərəliliyi nəzərdən keçirilərək təhlil edilir.

Hal-hazırda Azərbaycanda sosial yönümlü iqtisadiyyatın yaradılması məqsədilə əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilir. Ölkəmizin vergi sistemində aparılan islahatların əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, yeni istehsal mülkiyyət münasibətləri şəraitində ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrinin potensial imkanlarından istifadənin səmərəliliyi artsın, onların dinamik inkisafı təmin edilsin, kiçik və orta sahibkarlığın daha da inkişaf etsin və iqtisadi sistemdə işgüzarlığı, çevikliyi, təşəbbüskarlığı stimullaşdırmaqla bütövlükdə sosial-iqtisadi inkişafa şərait yaradılsın.

Qeyd edək ki, bu istiqamətdə Vergilər Nazirliyi islahatlar proqramı həyata keçirir. Həmin bu islahatlar proqramında aşağıdakılara nail olunmuşdur:

- ✓ Nazirliyin təşkilati strukturunun təkmilləşdirilməsi sahəsində işlər genişləndirilmişdir;
- ✓ Nazirliyin Tədris Mərkəzi yaradılmışdır;
- ✓ vahid kompüter şəbəkəsi yaradılmışdır;
- ✓ vergi nəzarəti daha təkmilləşdirilmişdir;
- ✓ funksional bölmələr üçün yeni işçi prosedurları işlənib hazırlanmış və tətbiq edilmişdir;

- ✓ funksional bölmələrin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün standartlar paketi işlənib hazırlanmışdır və eləcə də tətbiq edilmişdir;
- ✓ vergi qanunvericiliyində dəyişikliklər mütəmadi olaraq həyata keçirilmişdir;
- ✓ vergi ödəyicilərinin məlumatlandırılması və vergi təbliğatı inkişaf etdirilmişdir;
- ✓ AVİS fəaliyyətə başlamışdır.

Vergi sahəsində islahatların aparılmasının əsas məqsədlərindən biri də vergi ödəyicilərinin və dövlətin maraqlarının maksimal tarazlığına nail olunması məsələsidir. Beynəlxalq təcrübəyə nəzər yetirdikdə görürük ki, vergi ödəyicisindən tutulan vergilər onun məcmu gəlirinin 30-40 faizindən çox olduqda iqtisadi fəallığın səviyyəsi aşağı düşür, ölkəyə qoyulan investisiyaların həcmi isə azalır. Bu səbəbdən də dövlətin vergi siyasəti daha çox vergi yükünün optimal səviyyədə saxlanılmasına yönəldilməlidir.

Bildiyimiz kimi ölkəmizdə vergi ödəyiciləri üçün vergi yükünün səviyyəsi kifayət qədər aşağıdır. Amma ki, bu səviyyə nə qədər aşağı olsada vergi ödəyiciləri yenə də vergi sahəsindən şikayət edirlər. Məsələn burasındadır ki, ölkə iqtisadiyyatında vergi yükünün ÜDM-in tərkibində vergi daxilolmalarının xüsusi çəkisi kimi təyin edilməsi xəstəxanada orta hərarətin təyin edilməsinə bənzəyir. Burada 1-ci səbəb gizli iqtisadiyyat problemi ilə əlaqəlidir. Digər 2-ci səbəb vergi intizamının istənilən səviyyədə olmamasıdır. Üçüncü səbəb isə ondan ibarətdir ki, vergi ödəyicilərinin vergiləri qanunla müəyyən edilmiş miqdarda ödəmirlər və əsasən yayınırlar və bunun nəticəsində də vergi ödəyicilərinin büdcəyə külli miqdarda vergi borcu yaranır.

Azərbaycanda aparılan vergi islahatlarının əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, yeni istehsal-mülkiyyət münasibətləri şəraitində ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrinin potensial imkanlarından istifadənin səmərəliliyi artsın, onların dinamik inkişafı təmin edilsin və sosial-iqtisadi inkişafa şərait yaradılsın. Son zamanlar Azərbaycanda vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqaməti üzrə aparılan köklü dəyişikliklər dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasətini makroiqtisadi inkişafı stimullaşdıran iqtisadi alətə çevirmiş və vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanı əməkdaşları

arasında münasibətlərin qarşılıqlı anlaşma əsasında qurulmasına səbəb yaratmışdır. Bununla yanaşı, bu sahədə nəzarətin təkmilləşdirilməsi ilə vergilərin vaxtında və tam həcmdə büdcəyə ödənilməsinin təmin olunması məqsədilə vergi orqanlarının idarəetmə strukturlarında adekvat islahatların həyata keçirilməsi zərurətini gerçəkləşdirmişdir. Hal-hazırda Azərbaycanda Respublikasında beynəlxalq standartlara uyğun sivil vergi sistemi qurulmaqdadır. Dünya ölkələrinin Bu sahədə beynəlxalq təcrübənin təhlili və öyrənilməsi və mövcud vergi sistemlərinin müqayisəsi ölkəmizdə aparılan islahatları, o cümlədən, görülən işləri daha da dəqiq qiymətləndirmək üçün şərait yaratmışdır.

Ölkəmizdə vergi siyasəti istiqamətində aparılan islahatlar bir çox prinsiplərə əsaslanır. Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, bu prinsiplər qarşıya qoyularkən dünya ölkələrinin təcrübəsi nəzərə alınır. Həmin bu prinsiplərə aşağıdakılar aiddir.

- ✓ *Ümumi məqsədyönlülük prinsipi*- Burada vergi sisteminin qurulmasında və səmərəliliyinin artırılmasında onun iqtisadi inkişafa məcmu təsirindən çıxış edilir;
- ✓ *Sadəlik prinsipi*- Bu prinsip vergilərin müəyyən edilməsi və onların yığılması sahəsində maneələrin aradan qaldırılmasını, tətbiq olunan çoxsaylı hesabatformalarının sayının azaldılmasını, həmçinin müəssisələrin mühasibat bölmələrinin işindəki gərginliyin azaldılmasını tələb edir;
- ✓ *Fiskal səmərəlilik prinsipi*- Bu prinsip tələb edir ki, dövlətin vergilərin yığılması ilə bağlı xərclərinin vergi daxil olmalarından dəfələrlə az olsun;
- ✓ *Vergidən yayınmanın qarşısının alınması prinsipi*- Bu prinsip tələb edir ki, verginin tətbiqi və onun yığılması qaydalarının müəyyən edilməsi zamanı vergi ödənilməsindən yayınmanın qarşısının alınması üçün müvafiq normativ-hüquqi bazanın hazırlansın və tətbiq edilsin;
- ✓ *Universallıq prinsipi*- Bu prinsip isə vergi dərəcələrinin və gəlirlərinin bölüşdürülmə normativlərinin maximum universallığının təmin edilməsini, müxtəlif kateqoriyalı vergi ödəyicilərinə, sahələrə və fəaliyyət növlərinə vergitutma məqsədi ilə yanaşma müxtəlifliyinin təmin edilməsini tələb edir;

- ✓ *İctimai faydalı fəaliyyət növlərinin inkişafının stimullaşdırılması, həmçinin zərərli fəaliyyət növlərinin qarşısının alınması prinsipi*- Bu prinsip tələb edir ki, səmərəli vergi sistemi qurmaqla istehsal təyinatlı investisiya fəallığının və iqtisadi aktivliyinin artırılması hesabına cəmiyyət qarşısında duran problemlər həll edilməsi, ekoloji proqramların həyata keçirilməsi, ətraf mühitin və insanın sağlamlığı və fəaliyyəti üçünlü tələbən fəaliyyət növlərinin qarşısının yüksək vergi müəyyən etməklə alınması təmin edilsin;
- ✓ *Dövlət büdcəsinin və vergi ödəyicisinin gəlirlərinin inflyasiyadan qorunması prinsipi*- Bu prinsip isə tələb edir ki, büdcə maraqları çərçivəsində inflyasiya amili nəzərə alınsın, vergi ödəyiciləri müflisləşməsin, və maksimum dərəcədə vergi ödəyicilərinin hüquqları qorunsun.

Qeyd etmək lazımdır ki, ötən müddət ərzində Ümummilli lider Heydər Əliyevin qayğısı və diqqəti nəticəsində vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi, vahid hüquqi bazanın yaradılması, vergi dərəcələrinin aşağı salınması, güzəştlərin azaldılması hesabına vergitutma bazasının genişləndirilməsi, iqtisadiyyatımıza investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması, kiçik və orta sahibkarlıq üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına yönəldilən vergi siyasətinin həyata keçirilməsi, həmçinin vergi orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində mühüm məqsədyönlü işlər həyata keçirilmişdir. Bildiyimiz kimi iqtisadi inkişaf strategiyasının əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Bu strategiya nəticəsində qısa müddət ərzində iqtisadi sahədə böyük nailiyyətlərin əldə edilmiş və ölkəmiz regionda ən dinamik inkişaf edən dövlətə çevrilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezident cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyası kursuna əsaslanırdı. Cənab prezidentin həyata keçirdiyi siyasət nəticəsində ölkədə sosial iqtisadi inkişaf və regional siyasətin gücləndirilmiş, sahibkarlığa dövlət qayğısı daha da artırılmış, sahibkarlar üçün daha da əlverişli şəraitin yaradılmış, yeni iş yerləri yaradılmış, inzibati idarəetmə strukturları təkmilləşdirilmiş və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır.

Bunlarla yanaşı ölkədə vergi siyasətində aparılan islahatlar daha da dərinləşməlidir və ölkənin inkişafında böyük əhəmiyyətə malik olan vergi sistemi daha da üstün inkişaf etməlidir. Azərbaycanda dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasəti ölkə iqtisadiyyatının dinamik və hərtərəfli inkişafı üçün əlverişli mühitin yaradılmasına yönəldilir. Dövlətin vergi siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri də leqal iqtisadiyyatın normal fəaliyyəti üçün əlverişli vergi şəraitinin yaradılmasıdır. Azərbaycan Respublikasında da hər zaman bu sahədə uğurlu və məqsədyönlü işlər görülmüşdür və özünəməxsus məzmun və forması ilə diqqəti cəlb edən iqtisadi inkişafın yeni modeli formalaşmışdır.

2.3. Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyətinin təhlili

Azərbaycanda Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında xeyli köklü islahatlar aparılmışdır. 1995-ci ildən ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar ölkə iqtisadiyyatındakı yaranmış böhranların qarşısının alınmasında, eləcə də iqtisadiyyatımızın bütün sahələrinin inkişafında müstəsna rol oynamışdır.

Cari vəziyyətdə rahatlıqla qeyd etmək mümkündür ki, Ümummilli lider H.Əliyevin mütəmadi olaraq vergi sisteminin inkişafına göstərdiyi diqqətin və qayğının nəticəsində ölkəmizdə bazar münasibətlərinə adekvat vergi siyasətinin həyata keçirən və beynəlxalq standartlara cavab verən dövlət vergi xidməti formalaşmış və getdikcə də inkişaf etməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, vergi sistemi dövlətimizin əsas iqtisadi dayaqlarından birinə çevrilməklə qarşısında duran vəzifələri layiqli şəkildə həyata keçirir.

Respublikanın vergi sistemində həyata keçirilən islahatların məntiqi nəticəsi olaraq vergi administrasiyası modernləşmiş, sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli vergi mühiti yaradılmışdır ki, bunun da nəticəsində vergi xidmətinin fəaliyyətinin səmərəliliyi artmış, sahibkarların və iş adamlarının sayı çoxalmış, dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Qeyd edək ki, prezidentimiz cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən uğurlu siyasət iqtisadiyyata öz töhfəsini vermiş və iqtisadiyyatımız getdikcə daha da inkişaf etmişdir.

Bildiyimiz kimi fiskal göstəricilərə baxdıqda iqtisadi uğurları görmək mümkündür.

2014-cü ilərzində Azərbaycanda 59,0 mlrd. manatlıq və yaəvvəlki ilə müqayisədə 2,8% çox ÜDM istehsal olunub.

2014-cü ildə iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda əlavə dəyər 7,0% artıb, onun ÜDM-də xüsusi çəkisi 61,0%-dək yüksəlib. Ümumi daxili məhsulun 39,0%-i neft-qaz sektorunun payına düşüb vəəvvəlki ilə nisbətən 2,9% azalıb. Bu dövrdə sənayedə 24,5 mlrd. manatlıq, yaxud ümumi daxili məhsulun 41,5%-i qədər, kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıqda 3,1 mlrd. manatlıq (müvafiq olaraq 5,3%), tikintidə 7,4 mlrd. manatlıq (12,5%)əlavə dəyər yaradılıb.

ÜDM-in əvvəlki ildəki eyni dövrə nisbətən artım sürəti (faizlə) aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

Cədvəl 2.1

ÜDM-in artım dinamikası

Göstərici	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ÜDM-inəvvəlki ilin eyni dövrünə nisbətən artım sürəti (faiz)	111.2	110.2	126.4	134.5	125.0	110.8	109.3	105.0	100.1	102.2	105.8

ÜDM istehsalının 33,4%-i xidmət sahələrinin, o cümlədən 7,9%-i ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri üzrə xidmətlərin, 4,5%-i nəqliyyat və anbar təsərrüfatının, 2,2%-i turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə xidmətləri sahəsinin, 1,8%-i informasiya və rabitə xidmətlərinin, 17,0%-i isə sosial və digər xidmət sahələrinin payına düşüb. Məhsula və idxala xalis vergilər ÜDM-nin 7,3%-ni təşkil edib.

Geridə qalan son 5 ildə ölkə iqtisadiyyatında artım əsasən qeyri-neft sektorunun inkişafı hesabına təmin olunmuşdur və ÜDM-də qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisi 47 faizdən 60 faizə qədər yüksəlmişdir.

Qeyd edək ki, müasir infrastruktur təminatının yaradılmış, çoxsaylı layihələr icra edilmiş, sahibkarlığ daha inkişaf etdirilmiş, investisiya üçün əlverişli mühit yaradılması istiqamətində tədbirlər görülmüş və regionların inkişafı strategiyası uğurla həyata keçirilmişdir. Bütün bunlar da öz növbəsində ölkəmizin dayanıqlı və davamlı iqtisadi inkişaf üçün daha da möhkəm təməlin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Bunlarla bərabər sənayeləşdirmə siyasəti həyata keçirilmişdir. Qeyd edə bilərik ki, bu siyasət nəticəsində qeyri-neft sənayesi, kənd təsərrüfatı, tranzit potensialının reallaşdırılması daha da inkişaf etmişdir. Bütün bunlar da ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafının, enerji, ərzaq, nəqliyyat və ekoloji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsini və əhalinin rifahının daha da artırılmasını təmin etmişdir.

Baxmayaraq ki, əksər dünya ölkələrində iqtisadi böhran yaşanmışdır, lakin ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin yürütdüyü siyasət nəticəsində 2014-cü ildə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı uğurla yekunlaşmışdır. Bunun bariz nümunəsi kimi Dünya İqtisadi Forumunun hesabatını göstərmək mümkündür. Həmin hesabatda ölkəmiz 144 ölkə arasında 38- ci yeri, MDB ölkələri arasında isə birinci yeri tutmaqdadır. Artıq 6 ildir ki bu uğurlu nəticə qorunub saxlanılmaqdadır.

2014-cü ildə ÜDM-in real artım tempi 2,8 faiz təşkil etmişdir. Bu da, qeyri-neft sektorunun artımı hesabına təmin olunmuşdur. Xarici dövlət borcunun ÜDM-ə nisbəti 9 faizə çatmışdır. Ölkə üçün əhəmiyyət kəsb edən strateji valyuta ehtiyatlarımız xarici dövlət borcunu dəfələrlə üstələyərək 5 illik idxal səviyyəsinə qədər artmışdır. Dövlət büdcəsində gəlirlər 18.4 milyard manat, xərclər isə 18.7 milyard manat təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektorundan dövlət büdcəsinə daxilolmalar 19.5 faiz artmışdır. Respublika regionlarının sosial-iqtisadi inkişafının uğurlu nəticəsi vergi daxilolmalarını 9,8 faiz artırmışdır.

2014-cü ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunun miqdarı aşağıdakı kimi təşkil etmişdir:

Cədvəl 2.2

İnvestisiya qoyuluşları

Bütün mənbələr üzrə investisiya qoyuluşları (xarici investisiyalar nəzərə alınmaqla):	2014
mlyn.manat	21 890,6
mlyn.dollar	27 907,5
Xarici investisiyalar:	
mlyn.manat	9 175,7
mlyn.dollar	11 697,7
Daxili investisiyalar:	
mlyn.manat	12 715,0
mlyn.dollar	16 209,8

Əlavə olaraq dövlət investisiyaları hesabına Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və digər dövlətəhəmiyyətli obyektlər istifadəyə verilmişdir. Bundanəlavə bir çox magistral yol salınmış vəəhalisi 1 milyon nəfərə yaxın olan 597 yaşayış məntəqəsini birləşdirən 1295 kilometr uzunluğunda kənd yolları salınmışdır.

2014-cü il ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən “Sənaye ili” elan edilmişdir. Buistiqamətdə də tədbirlər planitəsdiq edilmiş və bunun icrası da qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan vermişdir. Həmin il 220-dən çox yeni sənaye müəssisələri yaradılmış və mövcud sənaye müəssisələrin istehsal gücü isə daha daartırılmışdır.

Aqrar sektorda da dövlətin dəstək tədbirləri davam etdirilir, istehsalçılara tətbiq edilən güzəştlərin miqdarı artmaqdadır. Hal-hazırda kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların və su resurslarının səmərəli istifadə olunması üçün dövlət dəstəyi ilə 12 rayonda 30000 hektardan artıq sahədə 19 iri fermer təsərrüfatının yaradılması istiqamətində işlər aparılır. Bunlarla yanaşı sahibkarlığın inkişafı naminə biznes və

investisiya üçünəverişli mühitin yaxşılaşdırılması və bu sahədə prosedurların sadələşdirilməsi, elektron xidmətlərinəhatə dairəsinin daha da genişləndirilməsi, əsassız müdaxilələrin aradan qaldırılması və s. bu kimi istiqamətlərdə davamlı şəkildə iş aparılmışdır.

Ölkə iqtisadiyyatında Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun da roləvəzsizdir. 2014-cü ildə bu fond tərəfindən 5560 sahibkara 50 faizi qaytarılmış vəsait hesabına olmaqla 295 milyon manat güzəştli kredit verilmişdir və bu layihələr üzrə də 12000-dən artıq yeni iş yerlərinin yaradılması nəzərdə tutulur. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən maliyyələşdirilən güzəştli kreditlərin nəticəsində 2014-cü ildə 39 iri istehsal, emal və infrastruktur müəssisələri istifadəyə verilərək fəaliyyətə başlamışdır. Ötən ildə isə daha 90 yaxın müəssisənin istifadəyə verilmişdir. əlavə olaraq 24 bank olmayan kredit təşkilatları ilə əlaqələr qurulmuşdur ki, bu da öz növbəsində kiçik sahibkarlıqla məşğul olan vətəndaşların üzləşdikləri girov probleminin həlli istiqamətində atılan addımlardandır.

Azərbaycan Respublikasında son 3 ildə iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının miqdarı aşağıdakı şəkildə formalaşdırılmışdır:

Cədvəl 2.3

Kredit qoyuluşları

	2013	2014	2015
İqtisadiyyata kredit qoyuluşları	15 422,9	18 542,6	21 718,0
onlardan:			
qısa müddətli	3 335,5	3 931,4	5 300,8
yekuna görə, faizlə	21,6	21,2	24,4
uzun müddətli	12 087,5	14 611,2	16 417,2
yekuna görə, faizlə	78,4	78,8	75,6

Keçən əvvəlki illərdəki kimi, 2014-cü ildə də əhalinin rifahı getdikcə daha da yüksəlmişdir. İnflyasiya 1,4 faiz təşkil etdiyi halda əhalinin gəlirləri 4,8 faizə və orta aylıq əmək haqqı 4,2 faiz artaraq 443 manata qədər artmışdır. Dövlət büdcəsinin

sosialyönümlü xərclərə 9,9 faiz, habelə sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinə 12,6 faiz əlavə vəsait yönəldilmişdir.

Həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət və vergi siyasəti nəticəsində 2014-cü ildə yanvar-dekabr aylarında Vergilər Nazirliyinin xətti ilə dövlət büdcəsinə 7 milyard 113 milyon 622,4 min manat vəsait daxil olmuş, proqnoza 100,2 faizəməl edilmişdir. Bu məbləğin 32,4 faizi mənfəət vergisinin, 28,8 faiz əlavə dəyər vergisinin, 13,8 faizi fiziki şəxslərin gəlir vergisinin, 10,4 faizi aksizlərin, 15 faizi isə digər vergilərin payına düşür.⁸ [29]

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi 2015-ci il üzrə dövlət büdcəsinin icrasına dair məlumatı açıqlamışdır. Qeyd edilmişdir ki, 2015-ci il üzrə dövlət büdcəsinin daxilolmaları 19 milyard 438 milyon manat proqnoza qarşı 17 milyard 153,2 milyon manat və ya 88,2 faiz icra olunub.

2015-ci ilin yanvar-dekabr ayları ərzində Vergilər Nazirliyinin xətti ilə dövlət büdcəsinə 7 milyard 118 milyon 196,7 min manat vəsait daxil olmuş, proqnoz tapşırığına 100,1 faizəməl edilmişdir. Hesabat dövründə vergi orqanlarında 76 877 vergi ödəyicisi qeydiyyatla alınmışdır.

Vergi Məcəlləsinə müvafiq olaraq fiziki şəxslərin gəlir vergisi aylıq və illik gəlirin məbləğindən asılı olaraq 6 pilləli şkaladan ibarət olmaqla 6 dərəcə, yəni 0%, 12%, 20%, 25%, 30% və 35% dərəcə əsasında hesablanırdı. 2002-ci il yanvarın 1-dən dərəcələrin sayı azaldılaraq 4 dərəcənin, yəni 0%, 12%, 25% və 35% mövcud olduğu 4 pilləli şkala sisteminə keçilmişdir. Ölkədə həyata keçirilən sosial siyasətin və 2006-cı ilin əvvəlində həyata keçirilən denominasiyanın tələblərini nəzərə alaraq 01.01.2006-cı il tarixindən gəlir vergisinin hesablandığı cədvəl daha da sadələşdirilmiş və 2 dərəcənin – 14% və 35% mövcud olduğu 2 pilləli şkala sisteminə keçilmişdir. Vergi məəcəlləsində gəlir vergisində edilən dəyişikliklər əsasən fiziki şəxslərin gəlir vergisinin hesablanmasına dair ciddi dəyişikliklər olunmuşdur. Son dəyişikliyə əsasən, yəni 2016-cı il yanvarın 1-dən isə fiziki şəxsin əsas iş yerində (əmək kitabçasının olduğu yerdə) hər hansı muzzdlu işlə əlaqədar əldə edilən aylıq

⁸ www.taxes.gov.az / Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər 2016

gəliri 2500 manatadək olduqda ölkə üzrə yaşayış minimumunun 1 misli, illik gəliri 30000 manatadək olduqda ölkə üzrə yaşayış minimumunun 12 misli məbləğində olan hissəsi gəlir vergisindən azad ediləcək. Azərbaycan Respublikasında 2016-cı il üçün yaşayış minimumu ölkə üzrə 136 manatdır.⁹ [29]

Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsinin gəlirləri mədaxil mənbələri üzrə aşağıdakı məbləğlərdə nəzərdə tutulmuşdur:

Cədvəl 2.4

Dövlət büdcəsinin mədaxil mənbələri üzrə gəlirləri

Gəlirlərin mənbələri	Məbləğ (min manatla)
Fiziki şəxslərin gəlir vergisi	957 000,0
Hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi	1 821 600,0
Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi	50 000,0
Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	159 200,0
Əlavə dəyər vergisi	3 446 000,0
Azərbaycan Respublikasının ərazisinə malların idxalına görə əlavə dəyər vergisi	1 120 000,0
Sadələşdirilmiş vergi	170 000,0
Aksiz	637 000,0
Azərbaycan Respublikasının ərazisinə malların idxalına görə aksiz	105 000,0
Yol vergisi	87 000,0
Xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri sahibləri tərəfindən ödənilən yol vergisi	17 000,0
Mədən vergisi	107 200,0

⁹ www.taxes.gov.az /Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər 2016

Gömrük rüsumları	348 000,0
Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixrac xərcləri çıxılmaqla) ölkədaxili topdansatış qiyməti arasındakı fərqdən yığımlar	118 000,0
Xarici dövlətlərə verilmiş kreditlər üzrə daxilolmalar	25 553,0
Səhmlərində dövlətin payı olan müəssisələrdən alınan dividendlər	5 290,0
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar	6 000 000,0
Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar	7 000,0
Dövlət mülkiyyətində olan torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar	6 000,0
Aksiz markalarının satışından daxilolmalar	3 000,0
Dövlət rüsumu	105 000,0
Büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar	305 000,0
Sair vergi daxilolmaları	180 000,0
Sair daxilolmalar	28 157,0

Qeyd etmək lazımdır ki, görülmüş tədbirlər nəticəsində biznes mühitinin əlverişliliyi üzrə qiymətləndirməni aparan «Doing Business-2014» reyting hesabatında Azərbaycan Respublikasının tutduğu mövqe daha da möhkəmləndirilmişdir. Belə ki, ölkəmiz əvvəlki hesabatda «Biznesə başlama» indikatoru üzrə 189 ölkə üzrə 16-cı yeri tuturdu, bu hesabatda daha da 6 pillə 10-cu yerə layiq görülmüşdür. Bununla yanaşı, hesabatda «Vergi ödənişi asanlığı» göstəricisi də 2 pillə yaxşılaşmışdır.

Əlavə olaraq qeyd edək ki, 2014-cü ildə vergi bəyannamələrinin doldurulması və vergilərin ödənilməsinə sərf edilən illik vaxt göstəricisi 2007-ci ilə nisbətən 4,7 dəfə azalmışdır və sərf edilən vaxt 1000 saatdan 214 saata qədər azalmışdır.

Əgər 2013-cü ildə Azərbaycanda 7048 POS-terminal aparatı qeydiyyatda alınmışdırsa, 2014-cü ildən isə bunun ümumi sayı 31885-ə çatmışdır.

2015-ci ildə isə ticarət və xidmət obyektlərində quraşdırılan POS-terminalın sayı 40 mindən artıq olmuşdur.

Muzdlu işlə əlaqədar əmək haqqından tutulan gəlir vergisi üzrə vergitutma bazasının və qeyri-leqal məşğulluğun leqallaşdırılması sahəsində nəzərdə tutulan tədbirlər barədə vurğulanmışdır ki, 2013-cü ildə əmək münasibətlərinə vergi nəzarətinin gücləndirilməsi nəticəsində respublika üzrə 57853 vergi ödəyicisi üzrə 200973 yeni əmək müqaviləsinin bağlanması təmin edilmişdir. Bununla bir vergi ödəyicisi üzrə əlavə bağlanmış əmək müqaviləsinin sayı 3,5-ə çatmışdır.

2015-ci ildə ölkədə bir çox istiqamətlər üzrə metodiki rəhbərliyə həyata keçirilmiş və bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Bunlara aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- ✓ vergi ödəyicilərinə xidmət sisteminin təkmilləşdirilməsi və maarifləndirmə fəaliyyətlərinin gücləndirilməsi;
- ✓ e-auditin tətbiqi üzrə kompleks tədbirlərin görülməsi;
- ✓ vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin artırılması;
- ✓ e-ticarətə vergi nəzarətinin təşkili;

- ✓ vergi borclarının alınması mexanizminin və vergidən yayınma halları üzrə istintaq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılması;
- ✓ əmək münasibətlərinə vergi nəzarətinin gücləndirilməsi;
- ✓ bələdiyyələrdə vergi qanunvericiliyinə riayət edilməsinin təkmilləşdirilməsi.¹⁰

[35]

Düzgün və uğurlu aparılan siyasət və islahatlar nəticəsində vergi ödəyicilərinin istənilən vaxt bu orqana müraciət edərək ərizə, bəyannamə, anket və s. blank forması əldə edə bilməsi, bunların doldurulması barədə geniş izahatın alına bilməsi, normativ-hüquqi sənədlərlə və digər məlumat xarakterli sənədlərlə tanış olmaq, hal-hazırda qüvvədə olan vergilər, onların hesablanması, ödənilməsi qaydaları ilə, vergi ödəyiciləri, vergi orqanları və onların vəzifəli şəxslərinin hüquq və vəzifələri və s. aidiyyatı məsələlər barədə əvvəzsiz olaraq şifahi və yazılı məlumat əldə etməsi mümkündür. əlavə olaraq Vergilər Nazirliyində AVİS proqramı fəaliyyətə başlamışdır və ödəyicilər ilə internetlə birbaşa ünsiyyət sistemi yaradılmışdır.

Vergilər Nazirliyinin gördüyü işlərin şəffaflığını təmin etmək üçün vergi orqanlarının fəaliyyətinə dair statistik toplu nəşr edilmiş, nazirliyin mətbua orqanı olan «Vergilər» qəzeti, «Azərbaycanın vergi xəbərləri» jurnalı təsis edilmiş, «taxes.gov.az» internet saytı və 195 Çağrı Mərkəzi Xidməti yaradılmışdır.

Uğurlu siyasət nəticəsində ölkədə vergi siyasəti iqtisadi siyasətin mühüm tərkib hissəsinə, belə ki, iqtisadi tənzimləmədə və fiskal siyasətin həyata keçirilməsində aparıcı amilə çevrilmişdir. Ölkənin vergi sistemi inkişaf və tərəqqi yolu keçərək tam institusional quruma çevrilmişdir.

Siyasət və islahatlar nəticəsində vergi ödəyicilərinə göstərilən elektron xidmətlərin sayı artmış və keyfiyyət yüksəlmişdir. Vergi bəyannamələrinin, əDV hesab fakturalarının, habelə vergi borclarının elektron formada verilməsi tam təmin edilmişdir.

---

¹⁰ www.vergiler.az

Azərbaycan Respublikası ötən 10 ilərzində vergiyükünün aşağı salınmasına, vergi menecmentinin daha da müasirləşdirilməsinə və vergi xidmətində informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi və genişləndirilməsi istiqamətində bir çox nailiyyətlər qazanmışdır.

İndi isə vergi sahəsində Dövlət Proqramlarının icrasını nəzərdən keçirdək.

Müvafiq olaraq tədbirin adı, istiqaməti və görülən işlər qeyd edilmişdir.

Yeni iş yerlərinin açılması üçün regionlara investorları cəlb etmək məqsədi ilə investisiya imkanlarının araşdırılması və xarici investorlara təqdim ediləcək konkret investisiya təkliflərinin hazırlanması istiqamətində- Yeni iş yerlərinin açılması üçün regionlara investorlar cəlb etmək məqsədilə investisiya imkanlarının araşdırılması və xarici investorlara təqdim ediləcək konkret investisiya təkliflərinin hazırlanması istiqamətində müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi iləəlaqədar aidiyyəti mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarından daxil olmuş təkliflərə müvafiq qaydada münasibət bildirilərək bu istiqamətdə fəaliyyət aparılması məqsədə uyğun hesab edilmişdir. Bu tədbirin icra müddəti 2011-2015-ci illəri əhatə edir.¹¹ [29]

Sahibkarlığın daha da inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə təsərrüfat subyektlərinin qeydiyyatı sisteminin təkmilləşdirilərək asanlaşdırılması istiqamətində- 2011-ci ilin 1 iyul tarixindən tətbiqinə başlanılan fərdi sahibkarların e-qeydiyyat sistemi vasitəsilə bu günədək ümumilikdə 83276 fiziki şəxsin vergi uçotuna alınması təmin edilmişdir. Eyni zamanda, 2012-ci ilin 6 fevral tarixindən ölkədə tətbiq edilən kommərsiya hüquqi şəxslərin e-qeydiyyat sistemi vasitəsilə 9488 yerli investisiyalı məhdud məsuliyyətli cəmiyyət dövlət qeydiyyatına alınmışdır. 2015-ci ilin əvvəlindən isə 2451 yerli investisiyalı məhdud məsuliyyətli cəmiyyət elektron qaydada təqdim etdiyi ərizəyə əsasən dövlət qeydiyyatına alınmışdır. Elektron qaydada aparılmış qeydiyyatın xüsusi çəkisi kommərsiya hüquqi şəxslər üzrə 46,3 faiz, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər üzrə isə 48,4 faiz olmuşdur. "Doing Business" hesabatının hazırlanması məqsədilə müvafiq hesablamalar və cədvəllər hazırlanaraq mütəmadi olaraq aidiyyəti üzrə göndərilmişdir. "Doing Business 2016" reyting

¹¹ www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

hesabatında vergi ödənişləri üzrə Azərbaycan 189 ölkənin sırasında 34 -cü yerə layiq görülmüşdür. 2015 -ci il üçün bəyannamələrin doldurulması və vergilərin ödəniləsinə sərf olunan illik vaxt (saat) indikatoru 2007 -ci ilə nisbətən 5,1 dəfə azalaraq 1000 saatdan 195 saata, ödəmələr (illik sayı) indikatoru 5,2 dəfə azalaraq 37-dən 7-yə düşmüşdür. Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Kollegiyasının Qərarı ilə “Kommersiya hüquqi şəxslərin onlayn qeydiyyatı” və “Fərdi sahibkarların onlayn qeydiyyatı” elektron xidmətləri üzrə inzibati rəqlamentlərdə edilmiş dəyişikliklərin Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi təmin edilmişdir. İnternet üzərindən göstərilən elektron xidmətlərin çeşidi və həcmi genişləndirilmişdir. Belə ki, “Fəaliyyətinə xitam verilmiş fiziki şəxsin fəaliyyətinin bərpa edilməsi”, “Fiziki şəxsin vergi uçotundan çıxarılması haqqında” ərizələrin elektron şəkildə vergi orqanına təqdim edilməsi üzrə müvafiq proqram təminatları hazırlanaraq istifadəyə verilmişdir. Eyni zamanda, ölkəmizdə vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə informasiyaəldə edilməsi üçün aidiyyəti dövlət qurumları ilə inteqrasiyanın genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi sahəsində 2011-2015 -ci illərdə “Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin Vergilər Nazirliyinin “Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi”ndən istifadə rəqlamenti haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin “Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi”ndən istifadə edilməsi rəqlamenti haqqında”, “İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi ilə Vergilər Nazirliyinin elektron informasiya sistemləri arasında qarşılıqlı məlumat mübadiləsi haqqında”, “Elektron kənd təsərrüfatı” informasiya sistemi ilə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin AVİS-i arasında elektron məlumat mübadiləsinin rəqlamenti haqqında” və “Ədliyyə Nazirliyinin icra məmurlarının Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin AVİS-in məlumatlarından istifadə rəqlamenti haqqında” Rəzlaşmalar imzalanmışdır. Bu tədbirin icra müddəti 2011-2015-ci illəri əhatə edir. ¹² [29]

---

¹² www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

Ədalətli rəqabət mühitinin formalaşdırılması üçün qanunsuz sahibkarlığın və vergi orqanında uçota durmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma hallarının qarşısının alınması istiqamətində- ədalətli rəqabət mühitinin formalaşdırılması istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi məqsədilə qanunsuz sahibkarlığın və vergi orqanında uçota durmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma hallarının qarşısının alınması sahəsində nəzarətin gücləndirilməsi barədə Vergilər Nazirliyi tərəfindən Naxçıvan MR Vergilər Nazirliyinə və yerli vergi orqanlarına müvafiq tapşırıq verilmişdir. 2011-2015-ci illərərzində vergi orqanında uçota durmadan qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma hallarının aşkar edilməsi üzrə həyata keçirilmiş operativ vergi nəzarəti tədbirlərinin nəticələri barədə 15055 akt tərtib olunmuşdur. Aktlaraəsasən qanun pozuntusuna yol vermiş şəxslərə 568,6 min manat məbləğində maliyyə sanksiyası tətbiq edilmiş və onlardan 11296 sahibkarın vergi orqanlarında uçota alınmaları təmin olunmuşdur. Qeyd olunan illərin yekunu üzrə başa çatdırılmış səyyar vergi yoxlamalar zamanı 1313 vergi ödəyicisinin qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olduğu askar edilərək barələrində qanunamüvafiq tədbirlər görülmüşdür. Hesabat illərində nazirliyin tərəfindən qanunsuz sahibkarlığın və vergi orqanında uçota durmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma hallarının müəyyən edilməsi və qarşısının alınması istiqamətində müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Daxil olmuş məlumat və materiallar üzrə 2011-2015-ci illərərzində qanunsuz sahibkarlıq faktları ilə bağlı 227 cinayət işinə başlanmışdır. Həmin illərərzində aparılan araşdırmalar nəticəsində istintaqı tamamlanmış cinayət işlərindən cəmi 75 cinayət işi 75 şəxs barəsində ittiham aktı ilə baxılması üçün məhkəməyə göndərilmiş, 42 işin icraatına bəraətvericiəsaslar olmadan xitam verilmiş, digər işlər üzrə isə ibtidai istintaq davam etdirilir. Bu tədbirin icra müddəti 2011-2015-ci illəri əhatə edir.¹³ [29]

Sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərin məlumatlandırılması və vergi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün daha da şəraitin yaradılması məqsədi ilə kompyuter terminalları şəbəkəsinin genişləndirilməsi istiqamətində- Vergilərin

¹³ www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

qeyri-məcburi şəkildə ödənilmə sisteminin inkişaf etdirilməsi, ölkədə sahibkarlığın inkişafı və əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması məqsədilə 2011-ci ildən etibarən ölkə üzrə vergi ödəyicilərinin istifadəsinə verilən kompyuter terminallarının sayı artırılaraq 30-a yüksəlmişdir. Vergi ödəyicilərinə göstərilən xidmətlərin spektrinin və əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, keyfiyyətin günün tələbləri səviyyəsinə qaldırılması üçün 2012-ci ildən başlayaraq vergi ödəyicilərinə xidmət terminallarının bazasında vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzləri yaradılmışdır. Vergilər Nazirliyi ilə Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar Təşkilatları Milli Konfederasiyası arasında 2008-ci ildə imzalanmış Partnyorluq Sazişinə əsasən ASK nümayəndələri 2011-ci ildən etibarən vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərində sahibkarların məlumatlandırılması və maarifləndirilməsi sahəsində fəaliyyətə başlamışdılar. 2012-ci il ərzində xidmət mərkəzləri istifadəyə verilməklə mərkəzlərin ümumi sayı 36-ya çatdırılmışdır. 2013-cü ildə vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzləri AVİS-ə inteqrasiya edilmiş və sürətli internet xətti ilə təchiz olunmuşdur. Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzləri tərəfindən göstərilən xidmətlərin sırasına Vergilər Nazirliyinin Asan Sertifikat Xidmətləri Mərkəzi adından vergi ödəyicilərinə gücləndirilmiş elektron imza üzrə sertifikat xidmətlərinin göstərilməsi əlavə edilmişdir. Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə “Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzində vergi ödəyicilərinin qəbulu və xidmətin təşkili Qaydaları” təsdiq edilmişdir. 2013 -cü ilin noyabr ayında Bakı şəhərində Mirəli Qaşqay küçəsi 56 ünvanında vergi ödəyicilərinin, ümumilikdə əhalinin vergilərlə bağlı bütün xidmətlərlə bağlı məlumatları öyrənmə biləcəyi, eyni zamanda bütün prosedurları həyata keçirmə biləcəyi müasir xidmət mərkəzi istifadəyə verilmişdir. 2014 -cü ilin noyabr ayının 3 -də Bakı şəhəri Sabunçu rayonu Bakıxanov qəsəbəsində yeni Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzi istifadəyə verilmişdir. 2014 -cü ildə respublikada fəaliyyət göstərən vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin funksional imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə 7 xidmət mərkəzində cari təmir işləri aparılmış, 14 xidmət mərkəzi yeni mebellərlə tam təmin edilmiş, 9 xidmət mərkəzində texniki tədbirlər görülməklə növbə və qeydiyyat

aparətları, səsyazma və video müşahidə qurğularının, kompüter avadanlıqlarının quraşdırılması təmin edilmişdir. Eyni zamanda vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərində göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə başlanılmışdır. Bununla yanaşı 2014 -cü ilin aprel ayında vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərində göstərilən xidmətin səviyyəsinin və keyfiyyətinin müəyyən edilməsi və ölçülməsi məqsədi ilə “Birlikdə daha yaxşı olaq!” anket sorğusu hazırlanmış və anket-sorğusunun Vergilər Nazirliyinin “www.taxes.gov.az” rəsmi internet səhifəsi vasitəsilə keçirilməsinə başlanılmışdır. Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərində göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin və ödəyici məmnunluğunun səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə 2015 -ci ilərzində vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin 23-də növbə və qeydiyyat aparatlarının, səsyazma və video müşahidə qurğularının quraşdırılması təmin edilmişdir. Bununla da növbə və qeydiyyat aparatları, səsyazma və video müşahidə, qiymətləndirmə qurğuları, yeni kompyuter avadanlıqları quraşdırılmış xidmət mərkəzlərinin sayı 33 -ə çatmışdır. Sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərin məlumatlandırılması və vergi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə əlverişli şəraitin yaradılması məqsədi ilə vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin şəbəkəsi genişləndirilərək Ucar və Zərdab rayonlarında müasir tələblərə cavab verən vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin tikintisi başa çatdırılmış və 14 may 2015-ci il tarixdən vergi ödəyicilərinin istifadəsinə verilmişdir. “Vergi ödəyicilərinə xidmətlərin vahid standartları”nın yeni redaksiyada təsdiq edilməsi ilə vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzləri tərəfindən göstərilən xidmətlərin spektri genişləndirilərək 85-ə çatdırılmışdır. Hazırda ölkəmizdə 55 vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzi fəaliyyət göstərir ki, onlardan 13-ü vergi orqanlarının inzibati binalarında, 42-si isə inzibati binalardan kənar yerdə yerləşir. Bununla yanaşı vergi orqanlarının büdcədən kənar fondunun vəsaiti hesabına 10 sayda xidmət mərkəzinin tikintisinə və mövcud xidmət mərkəzlərinin binalarında yenidənqurma işlərinin yerinə yetirilməsinə dair müqavilələr bağlanmış və işlərin icrası üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi təmin edilir. Bu tədbirin icra müddəti 2011-2015-ci illəri əhatə edir.¹⁴ [29]

¹⁴ www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxsləri işlə təmin edən işəgötürənləri həvəsləndirmək məqsədi ilə təkliflərin hazırlanması istiqamətində- Vergi Məcəlləsinin 106.2-ci maddəsi ilə əlillərin və ya sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ictimai təşkilatlarına məxsus olan işçilərinin ümumi sayının azı 50 faizi əlillərdən və ya sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək şəxslərdən ibarət olan istehsal müəssisələrinin mənfəət vergisinin dərəcəsi 50 faiz azaldılır. Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxsləri işlə təmin edən işəgötürənləri həvəsləndirmək məqsədi ilə aidiyyəti mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarından daxil olmuş təkliflərə müvafiq qaydada münasibət bildirilmişdir. Bu tədbirin icra müddəti isə 2011-2015-ci illəri əhatə edir.¹⁵ [29]

Vergi mədəniyyətinin artırılmasına yönəldilmiş maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində- Vergi mədəniyyətinin artırılması məqsədilə 2011-2015-ci illər ərzində vergi qanunvericiliyi və vergi inzibatchılığı sahəsində vergi ödəyiciləri üçün zəruri informasiyanı əks etdirən 14 adda kiçik həcmli bukletlər, nağdsız ödənişlərin üstünlüklərini, ödəniş kartları və POS-terminallardan istifadə qaydalarını özündə etdirən bukletlər, Vergilər Nazirliyinin 2013-2014-cü illər fəaliyyətini əks etdirən icmal jurnallar, “Vergi uşaqların gözü ilə” adlı jurnallar, Vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə tətbiq edilən məsuliyyət tədbirləri haqqında “Yaddaş” və Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsi barədə kitabçalar hazırlanaraq 656600 sayda nəşr edilməklə vergi ödəyicilərinə çatdırılması həyata keçirilmişdir. İTE Group şirkəti tərəfindən respublikada təşkil olunan müxtəlif yönümlü 20 sərgidə vergi təbliğatı işi təşkil edilmişdir. Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsində yeni “Vergi və dövlət rüsumlarını hara köçürməli?” adlı bölmə vergi ödəyicilərinin istifadəsinə verilərək, dövlət xəzinədarlıq orqanlarında vergi və rüsumlar köçürüləcək bank hesablarının rekvizitlərinin VÖEN əsasında axtarış imkanı yaradılmışdır. Bununla yanaşı internet sahifəsində “Vergi borcları üzrə kömək” adlı bölmə yaradılmış və burada vergi ödənişləri üzrə güzəştlər, vergilərin ödəmə müddətinin uzadılması, iflas olma haqqında iddia verilməsi və digər bu kimi

¹⁵ www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

məsələlərin həlli mexanizmləri izahlı şəkildə yerləşdirilmişdir. Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsində “Vergilər nazirinin bölgələrdə qəbulu” bölməsi yaradılmışdır. Bölmədə interaktiv xəritə vasitəsi ilə hər bir rayonda keçirilən görüşün tarixi, yeri, müraciətlərin mövzuları və nəticələri barədə məlumatlar əks etdirilmişdir. Həmin məlumatlar sahifədə cədvəl formasında da yerləşdirilmişdir. Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsində “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar vergi orqanları tərəfindən aparılan yoxlamaların reqlamentini, onların hüquqi əsasları barədə dolğun məlumatı əks etdirən “Vergi yoxlamaları: əsaslar və prosedurlar” bölməsi yaradılmış və vergi ödəyiciləri üçün səyyar vergi yoxlaması və operativ nəzarət tədbirləri barədə daha aktual olan sualların normativ hüquqi aktların müddəaları ilə izah olunması məqsədilə Audit sahəsi üzrə 6, Operativ nəzarət sahəsi üzrə isə 7 istiqamətdə müvafiq “Bildiriş -Məlumat” formaları hazırlanaraq həmin bölmədə yerləşdirilmişdir. Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsinə daxil olan istifadəçilərin axtardıqları məlumatları tez və rahat tapması üçün 2014 -cü ildən etibarən “Onlayn bələdçi” xidməti istifadəyə verilmişdir. Bu xidmətin vasitəsilə internet sahifəsində məlumatların tapılmasında çətinlik çəkən istifadəçilərə canlı rejimdə müvafiq köməkliyin təqdim edilməsi həyata keçirilir. Vergi mədəniyyətinin artırılması və vergi orqanlarının fəaliyyəti barədə ictimaiyyətin məlumat əldə etmə imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə 2011 -ci ilin iyul ayının sonunda Facebook sosial şəbəkəsində Vergilər Nazirliyinin rəsmi sahifəsi yaradılmışdır. 2011 -2015 -ci illərdə Facebook və Twitter sosial şəbəkələrindəki Vergilər Nazirliyinin rəsmi sahifələrində, Youtube video hosting serverində və video.az saytında vergi orqanlarının fəaliyyəti barədə ictimaiyyətin məlumatlandırılması mütəmadi olaraq həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2012 -ci ildən Nazirliyin Facebook sosial şəbəkəsindəki sahifəsində yeni "FACE - Vizit" layihəsinə start verilmişdir. Cəmiyyətin tanınmış simaları ilə video - müsahibələr hazırlanaraq onların nazirliyin Facebook sosial şəbəkəsindəki sahifəsində yerləşdirilməsi həyata keçirilir. 2013 - c ü ildən vergi ödəyicilərinin vergi

qanunvericiliyi və inzibatçılığı barədə məlumatlandırılması məqsədilə “Onlayn müfəttiş” adlı layihəyə başlanılmışdır. 2015 -ci ildə nazirliyin Facebook sosial şəbəkəsindəki səhifəsində istifadəçi marağını artırmaq məqsədilə “Məhşurlardan ismaric var!” adlı yeni layihə təqdim edilmişdir. Bu layihə vasitəsilə seçilmiş məhşurların, ictimai siyasi xadimlərin, idmançıların və cəmiyyətdə tanınan simaların dilindən vergilərin təbliğinə aid şüarlar səsləndirilir. Hesabat dövründə 5 məhşurun iştirakı ilə video çarxlar yerləşdirilmişdir. Bundan əlavə “195 Çağrı Mərkəzi”nin yaradılması və fəaliyyətə başlaması barədə, gəlir vergisi bəyannaməsinin, muzzdu işlə əlaqədar ödəmə mənbəyində tutulan vergi bəyannaməsinin (illik və rüblük), ödəmə mənbəyində tutulan vergi bəyannaməsinin, əlavə dəyər vergisi bəyannaməsinin, sadələşdirilmiş vergi bəyannaməsinin doldurulma qaydaları, vergi hesab -fakturaların əvəzləşdirilməsi, vergilərin onlayn ödənilməsi qaydaları üzrə video çarxlar, “Vergilər uşaqların gözü ilə” ənənəvi rəsm və inşa müsabiqəsi keçirilmişdir” adlı süjetlər Facebook sosial şəbəkəsində yerləşdirilmişdir. Azad Azərbaycan teleradio yayım kompaniyası ilə Vergilər Nazirliyinin birgə layihəsi olan yeni həftəlik telelayihə “İqtisadi Zona” verilişi yayıma başlayıb. Veriliş Azərbaycanda və dünyada baş verən ən vacib iqtisadi yeniliklərin geniş tamaşaçı kütləsinə çatdırmaqla yanaşı, xüsusi olaraq vergilərin təbliğinə xidmət edərək, sahibkarlığın inkişafı və əlverişli biznes mühitinin formalaşdırmasını dəstəkləyən, vergi ödəyiciləri ilə münasibətləri daha da asanlaşdıran, bütünlükdə ölkənin iqtisadi mənzərəsini əks etdirən məlumatlandırıcı və maarifləndirici xarakter daşıyır. Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet səhifəsindən, o cümlədən səhifədəki məlumat və elektron xidmətlərdən istifadənin asanlaşdırılması və əhalinin bütün təbəqəsi üçün əlçatan olması məqsədilə İOS və Android sistemli smartfon tipli avadanlıqlar üçün müvafiq parametrləri özündə əks etdirən xüsusi proqram hazırlanmış və noyabr ayından "AppStore" və "PlayMarket" servislərində yerləşdirilmişdir. Həmin proqram 8 bölmədən (haqqında, qanunvericilik, bəyannamə, e-xidmətlər, bir pəncərə, müraciətlər, yeniliklər və media) ibarətdir. Görülmüş işlərin nəticəsi olaraq Multimedia Mərkəzi tərəfindən ictimai informasiya subyektlərinin (dövlət orqanları və bələdiyyələrin) rəsmi internet resurslarının monitorinqinin

nəticələrinə görə Vergilər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsi ardıcıl olaraq 7 il birinci yerə layiq görülmüşdür. Bakı şəhəri və regionlarda reklam şirkətləri ilə razılaşmaya müvafiq olaraq yol kənarlarında nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılmasını, rəsmi internet sahifəsini təbliğ edən və “195 Daha zəngin məlumat!” və “Əmək müqaviləsi Sizi qoruyur” mətnlərində sosial reklamlar yerləşdirilmişdir. Bununla yanaşı 2011 - 2015 -ci illərdə respublikanın regionlarında yerli vergi orqanları tərəfindən “Vergilər uşaqların gözü ilə” rəsm və inşa müsabiqələri keçirilmiş, qaliblər mükafatlandırılmışlar. Həmçinin Vergilər Nazirliyinin təşəbbüsü və Tofiq İsmayılov adına Uşaq-Gənclər Yaradıcılıq Sarayının dəstəyi ilə ənənəvi olaraq 1 iyun Uşaqların Beynəlxalq Müdafiə Günü münasibətilə “Vergilər uşaqların gözü ilə” rəsm və inşa müsabiqələri keçirilmişdir. Vergi sahəsində məlumatlandırma, maarifləndirmə və təbliğat işini genişləndirmək, “vergi” məfhumunu ölkəmizin bütün ərazisinə, xüsusilə ərazi vergilər idarələrinin, ərazi vergilər departamentlərinin və Vergi ödəyicilərinə xidmət mərkəzlərinin yerləşdiyi şəhər və rayon mərkəzlərinin əhatəsindən kənarında olan kənd və qəsəbələrə, hər bir ailəyə çatdırmaq, bununla da vətəndaşlarda vergi mədəniyyətini formalaşdırmaq, o cümlədən, bu sahəyə ictimaiyyətin geniş təbəqələrini cəlb etmək məqsədilə “Vergi Dostları” layihəsinin tətbiqinə başlanılmış və vergilər nazirinin 24.01.2012 -ci ili tarixli əmri ilə “Vergi Dostları” şəbəkəsinin fəaliyyət qaydaları, sertifikat və döş nişanının forması, öhdəlik vərəqəsinin nümunəsi təsdiq edilmişdir. “Vergi dostları” layihəsinin tətbiqi ilə əlaqədar 2, 11, 12 saylı ərazi vergilər departamentləri, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 14 saylı ərazi vergilər idarələrinin əhatə dairəsinə daxil olan rayonların, eləcə də Füzuli və Ağdam rayonlarının ümumtəhsil məktəblərindən müəllimlər seçilərək onlara treninqlər keçirilmiş, “Vergi dostu” olması barədə sertifikat və kompüterlər təqdim olunmuşdur. Ümumilikdə respublika üzrə seçilmiş “Vergi dostları”nın sayı 1541 nəfər olmuşdur. “Vergi dostu” seçilmiş müəllimlərin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, eləcə də gördükləri işlər barədə məlumat vermək imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə Facebook sosial şəbəkəsində “Vergi Dostları” qrupu yaradılmışdır. Vergi mədəniyyətinin artırılması, vergi ödəyiciləri tərəfindən Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş vəzifələrin, habelə

vergi öhdəliklərinin vaxtında və düzgün yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə keçirilmiş digər tədbirlərlə yanaşı vergi ödəyicilərinə ünvanlı xidmətin göstərilməsinə üstünlük verilərək 80596 vergi ödəyicisinə ünvanlı (səyyar) məlumatlandırma xidməti göstərilmişdir. 2011-ci ilin əvvəlindən etibarən telefon məlumat xidməti vasitəsilə vergi ödəyicilərinin ünvanlı və kütləvi şəkildə məlumatlandırılması üçün səsli mesaj xidməti ilə yanaşı vergi ödəyicilərinin mobil telefon nömrələrinə SMS-lərin də göndərilməsinə başlanılmışdır. Vergi mədəniyyətinin artırılması ilə əlaqədar hesabat dövründə Vergilər Nazirliyinin 195 Çağrı Mərkəzinin mesaj xidməti vasitəsilə 4625061 vergi ödəyicilərinin məlumatlandırılması təmin edilmişdir. ¹⁶[29]

Aylıq gəlirləri yaşayış minimumundan çox olmayan fiziki şəxslərin gəlir vergisindən azad edilməsi istiqamətində- 2016-cı ilin yanvarın 1-dən qüvvəyə minən “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 20 oktyabr 2015-ci il tarixli 1384-IVQD nömrəli Qanununa əsasən Vergi Məcəlləsinin 102.1.6-cı maddəsində “250” rəqəmi “2500” rəqəmi ilə, “3000” rəqəmi “30000” rəqəmi ilə əvəz edilmişdir. Bununla fiziki şəxsin əsas iş yerində (əmək kitabçasının olduğu yerdə) hər hansı muzzdlu işlə əlaqədar əldə edilən aylıq gəliri 2500 manatadək olduqda əmək qabiliyyətli əhali üçün ölkə üzrə yaşayış minimumunun 1 misli (136 manat), illik gəliri 30000 manatadək olduqda əmək qabiliyyətli əhali üçün ölkə üzrə yaşayış minimumunun 12 misli (1632 manat) məbləğində olan hissəsi fiziki şəxslərin gəlir vergisindən azad edilir. Sözügedən dəyişiklik ölkədə həyata keçirilən sosial siyasətə uyğun olaraq əhalinin gəlirlərini artırmaqla onların maddi rifahının yaxşılaşmasına müsbət təsir göstərəcəkdir. [29]

Qeyri-formal əmək münasibətlərinin leqallaşdırılmasının gücləndirilməsi məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi istiqamətində- 2011-2015-ci illər ərzində qeyri-formal əmək münasibətlərinin leqallaşdırılması sahəsində operativ nəzarət strukturlarının fəaliyyəti daha da gücləndirilmiş, nəzarət işlərinin həyata keçirilməsi intensivləşdirilmiş və səmərəliliyi yüksəldilmişdir. 2011-2015-ci illər ərzində həyata

¹⁶ www.taxes.gov.az / Dövlət Proqramlarının icrası barədə məlumatlar

keçirilmiş vergi nəzarəti tədbirləri zamanı 72303 vergi ödəyicisində mövcud iş yerlərinin rəsmiləşdirilməsi ilə bağlı operativ vergi nəzarəti tədbiri həyata keçirilmiş, 22308 vergi ödəyicisində qanun pozuntusu aşkar edilmişdir. Nəzarət işləri nəticəsində işəgötürənlər tərəfindən 41210 nəfər fiziki şəxsin əmək müqaviləsi hüquqi qüvvəyə minmədən işlərin yerinə yetirilməsinə cəlb edildiyi aşkar olunmuşdur. Qanun pozuntularına görə aidiyyəti şəxslər barəsində vergi qanunvericiliyinə müvafiq olaraq 40,7 milyon manat maliyyə sanksiyası tətbiq edilmişdir. Həmin dövrdə operativ vergi nəzarəti tədbirləri ilə 197270 (vergi orqanlarında uçota durmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə və “Fərqlənmə nişanı” almadan avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və yük daşıma fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin aşkar edilməsi məsələləri istisna olmaqla) ticarət, iaşə, xidmət və digər profilli obyektlər əhatə edilmiş və bunlardan 173335-də vergi qanunvericiliyinin pozulması halları aşkar edilmişdir. Nəzarətin nəticələri barədə 297806 akt və protokol tərtib edilərək 69,3 milyon manat inzibati cərimə və maliyyə sanksiyaları tətbiq edilmişdir. [29]

Yerli vergi və ödənişlərin toplanması sahəsində Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin müvafiq idarələri və bələdiyyələr arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətində- 2011-2015-ci illər ərzində yerli vergilərin hesablanması və ödənilməsi qaydası və müddətləri, habelə digər aktual mövzularda bələdiyyələrin vergi xidməti orqanlarının əməkdaşları ilə 2842 görüş keçirilmişdir. Yerli vergi ödəyiciləri olan fiziki şəxslərin uçota alınması, yerli vergilərin hesablanması və ödənilməsi ilə bağlı bələdiyyələrin vergi xidməti orqanları ilə ərazi vergi orqanları tərəfindən hər ay üçün seminar məşğələləri keçirilmişdir. Vergilər Nazirliyinin sifarişi ilə icraçı şirkəti tərəfindən “Bələdiyyə Vergi İnformasiya Sistemi” (BVİS) proqram təminatı hazırlanmış 2014-cü ilin aprel ayında təhvil verilmişdir. 2014-cü ilin may ayından başlayaraq 8 bələdiyyədə həmin proqram təminatının tətbiqi üzrə Pilot layihə həyata keçirilməyə başlanmışdır. Hazırda respublikamızın 17 bələdiyyəsinə BVİS proqramı təminatı quraşdırılmış və ötən müddət ərzində qeydiyyatı alınmış 46 mindən çox yerli (bələdiyyə) vergi

ödəyicilərinin 57 mindən çox əmlakı və torpağının qeydiyyatı BVİS proqramında aparılmışdır. Həmçinin bələdiyyələrə elektron xidmətlərin göstərilməsinin təşkili məqsədilə İnternet Vergi İdarəsi yaradılmışdır. Vergilər nazirinin 13 may 2015-ci il tarixli əmrinə əsasən “Yerli (bələdiyyə) vergilərin ödəyiciləri olan fiziki şəxslərin və sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin uçota alınması” və “Yerli (bələdiyyə) vergi və ödənişlərin hesablanması, ödənilməsi və uçotu ilə bağlı” Metodiki Vəsaitlər yeni redaksiyada hazırlanaraq təsdiq edilmişdir. Bu Metodiki Vəsaitlər “Bələdiyyələrin vergi sistemi” adlı kitab şəklində çap etdirilmişdir. [29]

Hazırda dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasətinin müasir vəziyyətini təqdirəlayiq qiymətləndirmək mümkündür. Belə ki, yuxarıda qeyd edilənlərdən də açıq-aydın görünür ki, uğurlu vergi siyasəti nəticəsində Vergi Sistemi əsaslı şəkildə inkişaf etmiş və etməkdədir. Qeyd edək ki, hər bir ölkənin güclü olması və inkişaf etməsi üçün ilk növbədə düzgün iqtisadi siyasət aparılmaqla iqtisadiyyatı güclü olmalıdır. Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikasında da həyata keçirilən düzgün, uğurlu iqtisadi siyasət və bu siyasətin tərkib hissə olan vergi siyasəti ölkə iqtisadiyyatını gücləndirmiş və bütövlükdə ölkənin inkişaf etməsinə zəmin yaratmışdır.

III Fəsil. Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqlamətləri

3.1. Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi

Qeyd edək ki, qəbul edildiyi gündən hazırkı dövrə qədər vergi qanunvericiliyi sahəsində əsaslı dəyişikliklər olunmuş və qanunvericilin təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Vergi sistemi yarandığı dövrün ilk vaxtlarında gəlir növlərinin əksəriyyəti bazaar iqtisadiyatının tələblərinə cavab vermirdi. Buna misal olaraq, gəlir vergisini göstərmək mümkün idi. Halbuki bu vergi növü büdcə gəlirlərinin əsasını təşkil edirdi. Belə ki, həmin dövrdə gəlir vergisi məhsul istehsalının artımı ilə əlaqədar idi və sanki bazar əməliyyatlarını-tələb, təklif və s. nəzərə almırdı. Bu səbəbdən də gəlir vergisini digər vergi növləri ilə, yəni ƏDV və aksiz vergisi ilə əvəz etmək zərurəti yarandı. Bu istiqamətdə 1991-ci il noyabrın 9-da «Hüquqi şəxslərin mənfəətindən və gəlirlərin ayrı-ayrı növlərindən vergilər haqqında», həmin ilin dekabrın 31-də isə «Əlavə dəyər vergisi haqqında» və «Aksizlər haqqında» Respublikanın ilk vergi qanunları qəbul edildi. Bu sistemdə mühüm yer tutan «Azərbaycan Respublikasında fiziki şəxslərdən gəlir vergisi haqqında» qanun isə 24 iyun 1992-ci ildə qəbul edildi .

Qəbul edilən qanunlar yalnız vergi dərəcəsini müəyyən edilməsi baxımından yox, həm də vergi təfəkkürü yaratmaq, vergilər haqqında iqtisadi biliklər vermək baxımından böyük əhəmiyyətə malik idi. İlk qəbul edilən vergi qanunlarına nəzər yetirsək görərik ki, ayrı-ayrı vergi növləri üzrə vergi dərəcələri aşağıdakı kimi müəyyən olmuşdur: belə müəyyən edilmişdi:

- ✓ fiziki şəxslərdən gəlir vergisi - 12-55 faiz;
- ✓ əlavə dəyər vergisi - 28 faiz;
- ✓ mənfəət vergisi 35 faiz.

Bildiyimiz kimi bazar iqtisadiyyatına keçidin ən vacib şərtləri vardır. Həmin bu şərtlərə aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- ✓ vergi münasibətlərinin tənzimlənməsi;
- ✓ beynəlxalq standartlara uyğun vergi sisteminin formalaşması;
- ✓ çevik vergi siyasətinin aparılması.

Həmin bu şərtlər Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirərək həyata keçirdiyi iqtisadi strategiyanın tərkib hissəsi idi. Ümummilli Lider hər zaman çıxışlarında “Biz bazar iqtisadiyyatını vergi yolu ilə tənzimləməliyik” ifadəsini işlədirdi və bu sahəni diqqət mərkəzində saxlayırdı. Bu səhədə aparılan islahatlar dərinləşdikcə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi zərurəti də yaranırdı. Həmin bu şəraitdə Heydər Əliyevin şəxsi rəhbərliyi bu sistemin yenidən təşkilinə başlandı.

Qeyd edək ki, həmin zamana qədər qəbul edilən normativ-hüquqi aktlar vergi sistemini tam şəkildə deyil, yalnız bu sistemin müxtəlif sahələrini əhatə edirdi. Bu səbəbdən də bir sıra problemlər meydana çıxırdı. Həmin bu problemlərin aradan qaldırılması üçün isə əvvəlcəbu sistemin vahid qanunvericilik bazası ilə tənzimlənməsi və idarə olunması tələb olunurdu.

Belə ki, Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin qəbul edilməsi meydana çıxan problemlərin aradan qaldırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb etdi.

2001-ci il yanvarın 1-dən Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi qüvvəyə mindi.

Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olan əsas məsələlərdən biri də vergi ödəyicilərinin hüquqlarının qorunması idi. Bunun təmsalında Vergi Məcəlləsinin 100-dən artıq maddəsinin bu və ya digər formada vergi ödəyicilərinin hüquqlarının qorunmasına və onların qanuni maraqlarının təmin olunmasına yönəldiləni göstərmək mümkün idi.

Vergi Məcəlləsi təsdiq edildikdən sonra Nazirliyin 10 avqust 2000-ci il tarixli əmri ilə Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Məcəlləsinin tətbiqi ilə əlaqədar Əlaqələndirmə Komissiyası da yaradıldı. Bu komissiyanın işi bu məcəllənin tətbiqi ilə bağlı metodiki göstərişlərin və digər normativ sənədlərin hazırlanmasını, vergi orqanı işçilərinin tədrisini, vergi ödəyicilərinin hərtərəfli məlumatlandırılmasını və

geniştəbliğət kampaniyasının keçirilməsi istiqamətində zəruri tədbirlərin operativ əlaqələndirilməsini təmin etməkdən ibarət idi.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi qüvvəyə mindiyi andan etibarən müddələrinin beynəlxalq normaları nəzərə almaqla mövcud iqtisadi şəraitə uyğun olaraq təkmilləşdirilməsi üzrə işlər aparılmış və ölkəmizdə əlverişli investisiya mühitinin yaradılması və vergi ödəyicilərinin qanuni mənafeələrinin qorunması məqsədi ilə qanunvericiliyə bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilmişdir.

Qeyd edək ki, vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinin konseptual əsasları vergi ödəyicilərinin hüquqlarının genişləndirilməsindən, vergi güzəştlərinin minimuma endirilməsindən, vergidən yayınma hallarına qarşı mübarizənin təşkilindən və daha əlverişli investisiya mühitinin yaradılmasından ibarətdir. Bu qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinin əsas prinsiplərinə bütün vergi ödəyiciləri üçün bərabər iqtisadi şəraitin yaradılmasını, ölkədə sahibkarlığın inkişafını və azad rəqabətin formalaşmasını aid etmək mümkündür.

Vergi qanunvericiliyin vahid bazasının yaradılması məqsədi ilə “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 28 noyabr 2003-cü il tarixli Qanununda Nazirlər Kabinetinin 20-dən artıq qaydasının Vergi Məcəlləsinə daxil edilməsi təmin olundu. Bu qərarların çox hissəsi məcəllə qüvvəyə mindiyi andan tətbiq edilir və qərarların Vergilər Məcəlləsinə daxil edilməsi hər hansısa yeni prosedur və ya normalar yaratmırdı.

Vergi Məcəlləsi qəbul olunduqdan sonra vergilərin iqtisadi fəallığa uzunmüddətli stimullaşdırıcı təsirini təmin etmək, investisiyaları təşviq etmə və müəssisələrin istifadəsində qalan maliyyə vəsaitlərini artırmaq məqsədilə ötən dövrlər ərzində mənfəət vergisinin dərəcəsi mərhələlərlə aşağı salınaraq, 2003-də 27 faizdən 25-ə, 2004-də 24 faizə, 2006-da 22 faizə və 2010-cu ildən isə 20 faizə qədər endirilmişdir.

Son zamanlar vergi qanunvericiliyində fiziki şəxslərin gəlir vergisinin sadələşdirilməsi istiqamətində də təkmilləşdirilmə aparılmışdır. Hal-hazırda gəlir vergisinin hesablanması 3 dərəcə tətbiq edilir.

Ölkədə ƏDV-nin tətbiqinə müstəqillik dövründən başlanılmışdır. Hazırda ƏDV mühüm vergi məbələrindəndir və payı 29 faizdən artıqdır. Azərbaycanda ƏDV-nin iki dərəcəsi - 0 faiz və 18 faiz tətbiq edilir. Bu dərəcə, ƏDV tətbiq edilən ölkələr arasında ən aşağı dərəcələrdəndir.

Vergi Məcəlləsinin qəbul edildikdən etibarən vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslı işlər aparılmaqdadır. Həmin bunlara aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- ✓ vergi ödəyicilərinin hüquqlarının genişləndirilməsi;
- ✓ vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi;
- ✓ vergi güzəştlərinin minimuma endirilməsi;
- ✓ vergidən yayınma hallarına qarşı səmərəli mübarizənin təşkili;
- ✓ əlverişli investisiya mühitinin yaradılması.

Bunun istiqamətdə dəyişikliklərə vergi ödəyiciləri üçün bərabər iqtisadi şəraitin yaradılmasını, hüquqi şəxslərlə fərdi sahibkarlar və rezident vergi ödəyiciləri ilə qeyri-rezident vergi ödəyiciləri arasında vergi yükünün bərabərləşdirilməsini və sərbəst rəqabətə imkan yaradan vergi rejiminin yaradılmasını göstərmək mümkündür.

Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı ən son dəyişikliklərə ayrı-ayrılıqda nəzər yetirək.

Bina tikintisi ilə məşğul olan şəxslərin sadələşdirilmiş vergiyə cəlb edilməsi ilə bağlı dəyişikliklər. Bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər dedikdə özünə məxsus və ya cəlb edilən vəsait hesabına əhalinin fərdi (şəxsi) ehtiyaclarını ödəmək və ya kommersiya məqsədləri üçün öz gücü ilə və ya müvafiq ixtisaslı peşəkar sifarişçi və ya podratçı cəlb etməklə bina tikdirən, habelə bu tikintinin və ya başa çatmış obyektin mülkiyyətçisi olan hüquqi və ya fiziki şəxslər başa düşülür.¹⁷ [2]

¹⁷ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

Vergi Məcəlləsinin dəyişiklikdən əvvəl qüvvədə olan müddəalarına əsasən mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər eyni zamanda həm sadələşdirilmiş verginin, həm də ƏDV-nin ödəyiciləri hesab olunurdular. Vergi Məcəlləsinin 218-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq və yaxud bu hüquqdan imtina etməklə ƏDV-nin, mənfəət (gəlir) vergisinin, əmlak vergisinin ödəyicisi olmaq hüququ verilmişdir.¹⁸[2]

Vergi Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər:

1) sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququndan istifadə etdikləri halda tikinti-quraşdırma işlərinə başlandığı rübdə tikilən binanın sahəsinin hər kvadratmetri üçün 45 manata Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə təsdiq edilmiş ölkənin şəhər və rayonlarının ərazilərinin zonalar üzrə əmsallarını tətbiq etməklə sadələşdirilmiş vergi hesablanmalı və hesablanmış vergi bərabər hissələrlə 10 rüb ərzində dövlət büdcəsinə ödənilməlidir. Bu halda hüquqi şəxslər ƏDV-nin, mənfəət vergisinin və əmlak vergisinin, fiziki şəxslər isə ƏDV-nin və gəlir vergisinin ödənilməsindən azad edilirlər.

2) sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququndan istifadə etmədikləri halda onlar tərəfindən yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinin təqdim edilmə dəyərindən ƏDV, təqdim etmədən əldə edilən gəlirləri ilə gəlirdən çıxılan xərc arasındakı fərqdən yaranan mənfəətdən mənfəət (gəlir) vergisi və həmin fəaliyyət prosesində istifadə olunan əmlaka görə əmlak vergisi (hüquqi şəxslər üçün) dövlət büdcəsinə ödənilməlidir. Bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər üçün, dövlətə ayrılan hissə istisna olmaqla, tikilən binanın yaşayış və qeyri-yaşayış sahələri (tikilən binanın hər mərtəbəsinin ümumi sahəsi), o cümlədən təqdim edilmək üçün ayrıca tikilən fərdi, şəxsi yaşayış və bağ evlərinin sahələri vergitutma obyektidir. Bina tikintisi ilə məşğul olan şəxs binanın yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinin sadələşdirilmiş

¹⁸ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

vergisini ayrılıqda hesablayır. Qeyri-yaşayış sahələrinə əlavə 1,5 əmsal tətbiq edilir.¹⁹[2]

- yaşayış sahəsi üzrə hesablama: binanın ümumi sahəsi - m² x 45 manat x zona əmsalı
- qeyri-yaşayış sahəsi üzrə hesablama: binanın ümumi sahəsi - m² x 45 manat x zona əmsalı x 1,5 əmsal

Cədvəl 3.1

Zonalar üzrə əmsal göstəriciləri, baza və vergi məbləği

Zonalar	Zona əmsalı	1 m ² üzrə baza məbləği	1 m ² üzrə vergi məbləği
Bakı şəhəri			
Zona 1	4.0	45 manat	180 manat
Zona 2	3.0		135 manat
Zona 3,4	2.2		99 manat
Zona 5,6	1.8		81 manat
Zona 7,8,9	1.5		67.5 manat
Zona 10,11,12	1.2		54 manat
Digər regionlar			
Gəncə, Sumqayıt və Xırdalan	1.5	45 manat	67.5 manat
Abşeron rayonunun qəsəbə və kəndləri (Xırdalan şəhəri istisna olmaqla), Şirvan, Mingəçevir, Naxçıvan, Lənkəran, Yevlax, Şəki və Naftalan	1.2		54 manat
digər rayon (şəhər) və qəsəbələr (kəndlər)	0.5		22.5 manat

¹⁹ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

Aksizli malların dövriyyəsinə nəzarət ilə bağlı dəyişikliklər. Aksizli malların Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinin tənzimlənməsi, aksizli mallar üzərində vergi nəzarəti ilə bağlı Vergi Məcəlləsinin 23-cü və 50-ci maddələrinə dəyişikliklər edilmişdir.²⁰ [2]

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 7 dekabr tarixli Fərmanı ilə Aksiz markası ilə markalanmalı olan malların Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinin tənzimlənməsi Qaydaları təsdiq edilmişdir.

Qaydaların məqsədləri üçün aksiz markaları ilə markalanmalı olan mallara (iaşə xidməti göstərilən obyektlərdə qablaşdırılmadan satılan mallar istisna olmaqla) içməli spirt, spirtli içkilərin bütün növləri, pivə (alkoqolsuz pivə istisna olmaqla) və pivə tərkibli digər içkilər, tütün məmulatları daxildir. Qeyd olunan aksizli malların (tütün məmulatlarının pərakəndə satışı istisna olmaqla) satılması və satış məqsədi ilə alınması zamanı həmin malların dəyərini nağd qaydada ödənilməsinə yol verilmir.

Aksizli malların Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinin tənzimlənməsi qaydalarının tələblərini pozan şəxslərin məsuliyyət daşımaları barədə müddəalar İnzibati Xətalar Məcəlləsinə və Cinayət Məcəlləsinə əlavə edilmişdir.

- ✓ İnzibati Xətalar Məcəlləsinin 229.2-ci maddəsinə əsasən (tütün məmulatlarının pərakəndə satışı istisna olmaqla) aksiz markaları ilə markalanmalı olan məhsulların (malların) nağd qaydada az miqdarda (50 manatadək) satılması, belə məhsulların (malların) satış məqsədləri üçün nağd qaydada az miqdarda (50 manatadək) alınması 100 manat miqdarında cərimənin tətbiq edilməsini nəzərdə tutur.
- ✓ Cinayət Məcəlləsinin 213-1.3-cü maddəsinə əsasən tütün məmulatlarının pərakəndə satışı istisna olmaqla, aksiz markası ilə markalanmalı olan məhsulları (malları) nağd qaydada xeyli miqdarda (50 manatdan 1000 manatadək) satma, belə məhsulları (malları) satış məqsədləri üçün nağd qaydada xeyli miqdarda alma 1000 manatdan 2000 manatadək miqdarda

²⁰ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

cərimə və ya 1 ilədək müddətə islah işləri və ya 1 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

- ✓ Cinayət Məcəlləsinin 213-1.4-cü maddəsinə görə isə eyni əməllər külli miqdarda (1000 manatdan yuxarı) törədildikdə 2 ilədək müddətə islah işləri və ya 2 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.²¹ [2]

Mədən vergisinə aid 216.2-ci maddədə dəyişikliklər.

Cədvəl 3.2

Qeyri-filiz faydalı qazıntıların adı və vergi dərəcəsi

Mədən vergisinə cəlb olunan qeyri-filiz faydalı qazıntıların adı	Yerin təkindən çıxarılan faydalı qazıntıların hər kubmetri üçün mədən vergisinin dərəcələri dəyişiklikdən əvvəl	Yerin təkindən çıxarılan faydalı qazıntıların hər kubmetri üçün mədən vergisinin dərəcələri dəyişiklikdən sonra
<i>Dövlət büdcəsinə ödənilən</i>		
Seolit	50 qəpik	1 manat
Barit	50 qəpik	1 manat
Yüngül doldurucular (keramzit, aqloporit) istehsalı	50 qəpik	1 manat

²¹ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

üçün gillər		
Bentonit gilləri	50 qəpik	1 manat
Vulkan külü	50 qəpik	1 manat
Kvars qumları	50 qəpik	1 manat
Üzlük daşları (mərmər, qabbro, tuflar, travertin, mərmərləşmiş əhəngdaşı)	1 manat	1 manat
Sment xammalı (əhəng daşı, mergel, gil, vulkan külü)	50 qəpik	1 manat
Yodlu-bronlu sular	2 qəpik	4 qəpik
Duz	4 manat	6 manat
Qiymətli və yarımqiymətli bəzək daşları	4 manat	6 manat
Mineral sular	6 manat	10 manat
<i>Yerli (bələdiyyə) büdcəyə ödənilən</i>		
Çınqıl xammalı	50 qəpik	1 manat
Tikinti qumları	50 qəpik	1 manat
Kərpic-kirəmit gilləri	50 qəpik	1 manat

Daşınmaz əmlak satışının sadələşdirilmiş vergiyə cəlb edilməsi üzrə dəyişikliklər. Vergi Məcəlləsinin 218-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən

mülkiyyətində olan yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrini təqdim edən şəxslər 1 yanvar 2016-cı ildən etibarən notarius tərəfindən ödəmə mənbəyində sadələşdirilmiş vergiyə cəlb olunur.

Aşağıdakı hallarda yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinin təqdim edilməsindən vergi tutulmur:

- ✓ fiziki şəxsin azı 5 il ərzində yaşayış yeri üzrə qeydiyyatda olduğu yaşayış sahələrinin təqdim edilməsi;
- ✓ daşınmaz əmlakın hədiyyə, maddi yardım və miras formasında ailə üzvləri tərəfindən verilməsi;
- ✓ daşınmaz əmlakın dövlət ehtiyacları üçün alınması;
- ✓ əmlakın ər və arvad arasında verilməsi, keçmiş ər-arvad arasında boşanma prosesində verilməsi.²² [2]

Vergi yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinin hər kvadratmetri üçün 15 manat olmaqla aşağıda göstərilən qaydada hesablanır:

Cədvəl 3.3

Zonalar, əmsal, baza və vergi məbləği

Zonalar	Zona əmsalı	baza məbləği	vergi məbləği
Bakı şəhəri			
Zona 1	4.0	15 manat	60manat
Zona 2	3.0		45manat
Zona 3,4	2.2		33manat
Zona 5,6	1.8		27manat
Zona 7,8,9	1.5		22.5manat
Zona 10,11,12	1.2		18manat
Digər regionlar			
Gəncə, Sumqayıt və Xırdalan	1.5		22.5 manat

²² Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016

Abşeron rayonunun qəsəbə və kəndləri (Xırdalan şəhəri istisna olmaqla), Şirvan, Mingəçevir, Naxçıvan, Lənkəran, Yevlax, Şəki və Naftalan	1.2	15 manat	18 manat
digər rayon (şəhər) və qəsəbələr (kəndlər)	0.5		7.5manat

Sadələşdirilmiş vergiyə edilən dəyişikliklər. Vergi Məcəlləsinin 155.1, 218 və 220-ci maddələrinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən- ƏDV-nin məqsədləri üçün ərizə vermə öhdəliyini yaradan vergi tutulan əməliyyatların həcmi 120.000 manatdan 200.000 manatadək artırılmış, ticarət və ictimai iaşə fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərə satış dövriyyəsi 200.000 manatdan artıq olduğu halda ticarət fəaliyyəti üzrə 6 faiz, ictimai iaşə fəaliyyəti üzrə 8 faiz dərəcə ilə sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququ verilmişdir.

Sadələşdirilmiş vergini ödəyən ticarət və ictimai iaşə fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər ƏDV-nin, mənfəət və əmlak vergisinin, fiziki şəxslər isə ƏDV-nin və gəlir vergisinin ödənilməsindən azad edilirlər.

Ticarət və ictimai iaşə fəaliyyəti üzrə dövriyyəsi 200.000 manatdan artıq olan şəxslər sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququndan istifadə etməyə də bilirlər. Vergi Məcəlləsi onlara bu seçim hüququnu verir. Bu halda həmin şəxslər Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş ümumi qaydada ƏDV ödəyicisi kimi qeydiyyatla alınaraq ƏDV, ilin yekunlarına əsasən mənfəət (gəlir) və əmlak vergilərini (hüquqi şəxslər üçün) dövlət büdcəsinə ödəməlidirlər.

- ✓ TİCARƏT FƏALİYYƏTİ İLƏ MƏŞĞUL OLAN ŞƏXSLƏR – 6 %
- ✓ İCTİMAİ İAŞƏ FƏALİYYƏTİ İLƏ MƏŞĞUL OLAN ŞƏXSLƏR – 8 %

Əlavə Dəyər Vergisinə edilən dəyişikliklər. Vergi Məcəlləsinin əlavə dəyər vergisinə aid 155- ci, 158-ci və 159-cu maddələrinə dəyişiklik edilmiş, 164-cü maddəyə (vergi ödəməkdən azad edilmə) əlavələr edilmişdir.

1. Dəyişikliyə əsasən ƏDV-nin məqsədləri üçün ərizə vermə öhdəliyini yaradan vergi tutulan əməliyyatların həcmi 120.000 manatdan 200.000 manatadək, ƏDV qeydiyyatının ləğvi üçün vergi tutulan əməliyyatların həcmi 60.000 manatdan 100.000 manatadək artırılmışdır.

Vergi Məcəlləsinin dəyişiklikdən əvvəl qüvvədə olan 155.1-ci maddəsinin müddəalarına əsasən sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən və ardıcıl 12 aylıq dövrün istənilən ayında (aylarında) vergi tutulan əməliyyatlarının həcmi 120.000 manatdan artıq olan vergi ödəyiciləri ƏDV-nin məqsədləri üçün qeydiyyata alınırıdılar.

Yeni dəyişikliyə əsasən sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən və ardıcıl 12 aylıq dövrün istənilən ayında (aylarında) vergi tutulan əməliyyatlarının həcmi 200.000 manatdan artıq olan vergi ödəyicilərinin ƏDV-nin məqsədləri üçün qeydiyyata alınması nəzərdə tutulur.

Eyni zamanda bir əqd və ya müqavilə üzrə əməliyyatın ümumi dəyəri 200.000 manatdan artıq olduqda (əvvəl bu məbləğ 120.000 manat idi), bu əməliyyat ƏDV tutulan əməliyyat sayılır və həmin əməliyyatı həyata keçirən şəxs bu əməliyyatın aparıldığı günədək ƏDV-nin məqsədləri üçün qeydiyyata dair ərizə verməyə borcludur. Bununla yanaşı ƏDV qeydiyyatının ləğvi üçün vergi tutulan əməliyyatların həcmi 60.000 manatdan 100.000 manatadək artırılması ƏDV qeydiyyatında olan şəxslərə ƏDV qeydiyyatının bu meyar üzrə ləğv edilməsinə və sadələşdirilmiş vergitutma metodunu tətbiq etmələrinə şərait yaradacaqdır. [2]

2. Vergi Məcəlləsinin dəyişiklikdən əvvəl qüvvədə olan 164.2-ci maddəsinə əsasən konkret sahənin inkişafını təmin etməklə konkret dövrü üçün nəzərdə tutulan, istehsal ehtiyaclarını yerli xammal hesabına ödəmək mümkün olmadıqda, istehsal təyinatlı xammal və müasir texnologiyanı təmin edən avadanlıqların idxalı Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə ƏDV-dən azad edilə bilər.

Vergi Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliklərlə prioritet sahələr üzrə idxalda ƏDV-dən azadolmaların siyahısı Vergi Məcəlləsinə daxil edilmişdir.

Fiziki şəxslərin gəlir vergisinə edilən dəyişikliklər. Vergi Məcəlləsinin fiziki şəxslərin gəlir vergisinə aid 100-cü, 102.1.6-cı maddələrinə dəyişiklik edilmiş, 99.3.12-ci və 101.5-ci maddələr əlavə edilmiş, 102.1.9-cu və 102.1.19-cu maddələri ləğv edilmişdir. 1. Yeni əlavə edilmiş 99.3.12-ci maddəyə əsasən idman mərc oyunlarından əldə edilən uduşlar qeyri-sahibkarlıq fəaliyyətindən gəlirə aid edilmiş, 101.5-ci maddəyə əsasən isə belə uduşlardan 10 faiz dərəcə ilə ödəmə mənbəyində vergi tutulması müəyyən edilmişdir. Vergi Məcəlləsinə yeni əlavə edilmiş 150.1.10-cu maddəyə əsasən vergi uduşlar əldə edən şəxsə ödəmələr verən şəxs tərəfindən ödəmə mənbəyində tutulur. Bununla əlaqədar idman mərc oyunlarından əldə edilən uduşların gəlir vergisindən azad edilməsini gözləyən 102.1.19-cu maddə ləğv edilmişdir.

Misal: Hümbətov Əlinin "TOPAZ" məntəqəsində yazdığı kuponu ona 3900 manat məbləğində uduş gətirib. Ona ödənilən uduşdan hansı məbləğdə vergi tutulmalıdır?

İzah: Uduş üzrə ödəmə verən şəxs uduş məbləğindən 10% ödəmə mənbəyindən vergi tutduqdan sonra qalan məbləği Hümbətov Əliyə verməlidir.

$3900 \text{ manat} * 10\% = 390 \text{ manat} - (\text{vergi məbləği}).$

Vergi Məcəlləsinin fiziki şəxslərin gəlir vergisinə aid 100-cü maddəyə edilmiş dəyişikliyə əsasən gəlirin dəqiqləşdirilməsi zamanı Azərbaycan Respublikasında ödəmə mənbəyində vergi tutulmuş dividend, faiz, icarə haqqı və royaltiylə yanaşı daşınmaz əmlakın təqdim edilməsindən gəlir və idman mərc oyunlarından əldə edilən uduşlar ümumi gəlirdən çıxarılır.

Misal: Rezident fiziki şəxsin illik gəliri 60.000 manat olmaqla 50000 manatı malların təqdim edilməsindən, 5000 manatı dividenddən, 2000 manatı royaltidən və 3000 manatı idman mərc oyunlarından əldə edilən uduşlardan ibarət olmuşdur. Dividenddən, royaltidən və uduşlardan ödəmə mənbəyində vergi tutulmuşdur. Bu

halda həmin gəlirlər ümumi gəlirdən çıxılmaqla dəqiqləşdirilmiş gəlir 50.000 manat ($60.000-5000-2000-3000=50.000$) təşkil edir.

Vergi Məcəlləsinin fiziki şəxslərin gəlir vergisinə aid vacib bir dəyişiklik 102.1.6-cı maddə ilə əlaqədardır. Bu dəyişikliyə əsasən əgər əvvəl muzzdlu işdən əldə olunan aylıq gəlir 250 manatadək (illik 3000 manatadək) olduqda, gəlirdən əmək qabiliyyətli əhali üçün ölkə üzrə yaşayış minimumunun 1 misli (illik 12 misli) çıxıldıqdan sonra qalan məbləğ vergiyə cəlb olunurdusa, 2016-cı ildən etibarən isə aylıq gəlir 2500 manatadək (illik 30.000 manatadək) olduqda, gəlirdən ölkə üzrə yaşayış minimumunun 1 misli (illik 12 misli) çıxıldıqdan sonra qalan məbləğ vergiyə cəlb olunacaqdır. 2016-cı il üzrə ölkə üzrə yaşayış minimumu 136 manat səviyyəsində müəyyən olunub.

Cədvəl 3.4

Gəlir vergisinin hesablanması

Vergi güzəşti daxil olan gəlirin yuxarı həddi		Dəyişiklikdən əvvəl	Dəyişiklikdən sonra
		250	2500
Gəlir vergisinin hesablanması	Aylıq	$(250-YM)*14\%$	$(2500-YM)*14\%$
	İllik	$(3000-YM*12)*14\%$	$(30000-YM*12)*14\%$

YM=yaşayış minimumunun 1 misli

Vergi ödəyicilərinin sosial statusu nəzərə alınmışdır. Sosial vəziyyətindən asılı olaraq gəlir vergisi güzəştə tutulan fiziki şəxslərin müxtəlif kateqoriyalarının

aylıq gəlirlərinə tətbiq edilən vergi güzəştləri müvafiq olaraq 100 manatdan 200 manata, 55 manatdan 100 manata, 20 manatdan 50 manatadək artırılmışdır. [2]

Qeyd olunan güzəşt və imtiyazlar nəticəsində 47 mln. manat vəsaitin vergi ödəyicilərinin və vətəndaşların sərəncamında qalacağı gözlənilir.

Qeyd edək ki, bu dəyişikliklər Vergi Məcəlləsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində aparılan son və mühüm dəyişikliklərdir.

3.2. Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi

Son zamanlar vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı inzibatçılığın təkmilləşdirilməsi istiqamətində də mühüm işlər aparılır.

Azərbaycanda vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi nəticəsində vergidən yayınmalar azalmış və dövlət büdcəsinə ödəmələrin artmışdır. Bunlarla yanaşı, bu sahədə hələ də istifadə edilməyən ehtiyatlar vardır. Məhz bunlar nəzərə alınaraq Azərbaycanda vergi inzibatçılığının aşağıdakı istiqamətlərdə inkişaf etdirilməsi məqsəduyğun hesab edilir:

- ✓ dövlət büdcəsinə ödəniləcək verginin könüllü ödənilməsi sisteminin daha da inkişaf etdirilməsi və ödəyicilərin hüquqlarının etibarlı şəkildə qorunmasının təmin edilməsi;
- ✓ vergi dələduzluğuna və vergidən yayınmaya qarşı mübarizənin daha da gücləndirilməsi;
- ✓ bu sahədə inzibatçılığın az riskli sistem olaraq formalaşması;
- ✓ vergilərin məcburi şəkildə ödənilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi və vergi borclarının yaranması hallarının qarşısının alınması;
- ✓ bu sahədə idarəetmənin beynəlxalq standartların tələblərinə uyğunlaşdırılması;
- ✓ son texnologiyaya uyğun, müasir tələbləri ödəyən kömpüter informasiya sisteminin yaradılması.

Ölkədə dövlət büdcəsinə ödəniləcək verginin könüllü ödənilməsi sisteminin inkişaf etdirilməsi və ödəyicilərin hüquqlarının tam etibarlı şəkildə qorunmasının

təmin edilməsi üçün qarşıdakı illərdə aşağıdakı işlərin görülməsini məqsədə uyğun hesab edilir:

- ✓ vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi konsepsiyasının işlənilib hazırlanması;
- ✓ vergi mədəniyyətinin artırılması istiqamətində proqramların həyata keçirilməsi;
- ✓ əlavə olaraq özəl vergi məsləhəti xidmətlərinin təşkil edilməsi istiqamətində müvafiq tədbir və proqramların həyata keçirilməsi;
- ✓ ödəyicilərin hüquqlarının müdafiəsi və o cümlədən ödəyicilərin şikayətlərinə obyektiv baxılması üçün daha da mükəmməl apelyasiya sisteminin yaradılması.

Qeyd edək ki, vergi auditinin təkmilləşdirilməsi və vergi audit xidmətinin daha az riskli sistem olaraq fəaliyyət göstərməsi vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin artırılmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Elə bu məqsəd ilə ödəyicilər barədə hüquqi, analitik məlumat bazasının Nazirliyin vahid kömpüter informasiya sisteminə inteqrasiyası, habelə səyyar vergi yoxlamaları üçün ödəyicilərin seçilməsi prosesinin tam avtomatlaşdırılması və yoxlama nəticələrinin xüsusi meyarlarla qiymətləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Vergilərin məcburi qaydada ödənilməsinin təkmilləşdirilməsi və eləcə də vergi borclarının yaranmasının qarşısının alınması istiqamətində isə aşağıdakıları həyata keçirmək lazımdır:

- ✓ Vergilər Nazirliyinin kompüter informasiya sistemi vasitəsilə yaranmış borcları müddətinə görə qruplaşdırmaq və ödəyicilərə vergi borcları haqqında bildirişlərin göndərilməsini avtomatlaşdırmaq;
- ✓ ƏDV üzrə könüllü qeydiyyat prosedurunun daha da təkmilləşdirmək və vaxtı keçən vergilər üzrə faiz dərəcələrini sərtləşdirərək vergi borclarının yaranmasına qarşı mübarizə.

Qeyd edək ki, vergi borclarının məcburi ödənişi isinin səmərəliliyini daha da artırmaq üçün bu sahədə inzibatçılığın gücləndirilməsi gərəkdir. Bunun üçün məcburi ödəmə mexanizminin texnoloji, iqtisadi və hüquqi aspektləri hazırlanmalı və tətbiq edilməlidir.

Ölkənin vergi orqanlarında idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilərək beynəlxalq prinsiplərə uyğunlaşdırılması, kadr potensialından daha səmərəli istifadə edilməsi, mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsinin artırılması, vergi ödəyiciləri ilə münasibətlərin səmərəli təmin edilməsi büdcəyə daxil olmaların vaxtında və tam köçürülməsinə yönəldilən tədbirdir.

Vergilər Nazirliyində struktur bölmələrin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi sistemi həyata keçirilir və daha təkmilləşdirilir. Vergilər Nazirliyinin taktiki planlaşdırma və qərar qəbul etmə qabiliyyətinin optimallaşdırılması məqsədilə Menecment informasiya Sisteminin yaradılması və həmçinin onun kompüter informasiya sisteminə inteqrasiyası təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Korrupsiya risklərini ifşa etmək və bu hallar ilə mübarizəni daha da gücləndirmək üçün Nazirlikdə mövcud olan prosedurların şəffaflığı artırılacaq və daxili təhlükəsizlik sisteminin fəaliyyəti daha da gücləndiriləcək.

Ölkədə vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsinin vacib istiqamətlərindən biri də müasir tələblərə tam cavab verən kompüter informasiya sisteminin yaradılmasıdır. Dövlət Proqramının qarşısında duran vacib istiqamətlərdən biri də Vergilər Nazirliyi orqanlarının funksional fəaliyyətlərinin vahid elektron sistem çərçivəsində avtomatlaşdırılması və tədricən ödəyicilər ilə birbaşa əlaqənin kontaktsiz əlaqə ilə əvəz edilməsidir. Bu istiqamətdə yaxın zamanda vergi ödəyicilərinin vahid dövlət reyestrinin yaradılması və orada bütün ödəyiciləri barədə zəruri məlumatların toplanmasının təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Bundan əlavə Nazirliyin vahid kompüter sistemində vergi bəyannamələrinin yığılması, ödəmələr, kameral və səyyar vergi auditi üzrə vergi ödəyicilərinin seçilməsi və auditin aparılması proseslərinin də avtomatlaşdırılması məqsədəuyğun hesab edilir.

Bununla yanaşı, Vergilər Nazirliyinin fəaliyyətinin digər istiqamətlərinin də, o cümlədən kargüzarlığın, kadrların uçotu və idarəetmənin, kadr hazırlığı işinin, işçilərin və ayrı-ayrı idarələrin fəaliyyətinin müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirilməsinin, vergi daxilolmalarının proqnozlaşdırılmasının və s. bu kimi

idarəetmədə əhəmiyyət kəsb edən proseslərin avtomatlaşdırılaraq vahid kömpüter informasiya sisteminə inteqrasiya edilməsi həyata keçirilməlidir.

Qeyd edək ki, səmərəliyin qiymətləndirilməsi vergi inzibatçılığının iş proseslərinin fəaliyyətinin yaradılması, tətbiqi və müdafiəsinin tərkib hissəsini təşkil edir.

Bu sahədə xidmətin təkmilləşdirilməsinin miqyası vergi inzibatçılığının modernləşdirilməsinin zəruri olduğunu təcrübəyə əsaslanaraq sübut edir. Beləliklə də nəticələrin qiymətləndirilməsi göstəriciləri və həmçinin edilən dəyişikliklər prosesinin idarə edilməsi sisteminin işlənilib hazırlanması əsas aktual problemlərdən hesab edilir.

Ölkədə Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsinin sosial aspektlərinin qiymətləndirilməsi aşağıda qeyd edilənlər hesabına informasiya təminatı yaratmalıdır:

- ✓ bu qanunvericiliyə əməl edilməsi ilə əlaqədar ödəyicilərin davranışlarını müəyyən edən əsas amilləri aşkarlayaraq, üzə çıxartmaq;
- ✓ vergi işçiləri arasında etik qaydaların pozulması üsullarının yayılmasına sərait yaranan faktlar haqqında informasiyaları əldə etmək;
- ✓ Nazirlik tərəfindən vergilərin yığılmasının stimullaşdırılması məqsədi ilə həyata keçirilən tədbirlərə dair vergi işçilərinin və ödəyicilərin münasibətlərini öyrənmək;
- ✓ aşkar edilən problemlərin azaldılması istiqamətində daxili yoxlamaların keçirilməsinin mümkünlüyünü müəyyən etmək;
- ✓ vergi işçilərinin və ödəyicilərin münasibətlərinə aid problemləri müəyyən etmək;
- ✓ vergi işçilərinin ödəyicilər ilə qeyri-formal münasibətlərini araşdıraraq aşkar etmək və bu münasibətlərin yaranmasına təsir edən amilləri müəyyən etmək;
- ✓ Vergilər Nazirliyinin vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi və ayrı-ayrı tədbirlərin səmərəliyinin qiymətləndirilməsi istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlərə vergi işçilərinin münasibətini müəyyənləşdirmək.

Beləliklə, bütün islahatlarla yanaşı, vergi inzibatçılığı sahəsində də aparılan islahatlar və inzibatçılığın təkmilləşdirilməsi vergi sisteminin və bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının daha da inkişaf etməsində böyük əhəmiyyətə malikdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Bildiyimiz kimi iqtisadi siyasət dövlətin həyata keçirdiyi əsas siyasət istiqamətidir. Məhz vergi siyasəti də iqtisadi siyasətin tərkib hissəsidir. Dövlət bu siyasəti uğurlu şəkildə həyata keçirməklə davamlı inkişafa nail ola bilər. Bunun üçün bu siyasət mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməlidir.

Vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslı işlər görülsə də, bu sahədə müəyyən problemlər yenə də mövcuddur. Həmin bu problemləri həll etmək üçün isə dövlət bir çox iqtisadi qanunlar qəbul edərək iqtisadi inkişafa zəmin yaradır. Həmin bu qanunların əksəriyyəti habelə vergi sistemi haqqında qanun da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu isə dövlətin əsas maliyyə planında-dövlət büdcəsində öz əksini tapır.

Qeyd edək ki, dövlət büdcəsinin tənzimlənməsi, o cümlədən büdcə kəsinin aradan qaldırılması məqsədi ilə vahid vergi siyasəti aparmaq gərəkdir. Vahid vergi siyasətində həm beynəlxalq təcrübəni, həm də milli, regional prinsipləri nəzərə almaq lazımdır.

Bildiyimiz kimi büdcə gəlirlərinin formalaşması əsasən vergilərin payına düşür. Hal-hazırda Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində əsaslı işlər aparılır və bu məsələ ölkə üçün prioritet hesab edilir. Şübhəsiz ki, ölkədə qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək üçün vergi siyasəti daha böyük əhəmiyyətə malikdir. Çünki, vergi sistemi daha əlverişli olarsa sahibkarlıq daha da sürətlə inkişaf edər, ölkədə yeni-yeni iş yerləri açılar. Sahibkarlığın inkişafının nəticəsi yalnız bununla kifayətlənmir. Belə ki, yeni müəssisə yaradılarkən həmin fəaliyyətlə yanaşı, orda çalışanların və s. hesabına digər vergi növləri üzrə də dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının miqdarı da artır.

Güründüyü kimi ölkədə ÜDM-in dinamikası ilə ümumi vergi daxilolmaları arasında kifayət qədər güclü asılılıq vardır. Lakin, müxtəlif vergi növləri ilə ÜDM-in arasındakı asılılıqlar fərqli xarakter daşıyır. Demək olar ki, sadələşdirilmiş vergi üzrə daxilolmaların dinamikası iqtisadi inkişaf templərindən asılı olmamışdır.

Qeyd edək ki, Azərbaycanda vergi yükü digər ölkələrlə müqayisədə xeyli aşağıdır. Vergi yükünün qiymətləndirilməsi zamanı iqtisadiyyatın mövcud vəziyyəti, onun quruluşu, xarici iqtisadi əlaqələri nəzərə alınmaqla yanaşı, vergi yükünün struktur və konyunktur tərkib hissələri də təhlil olunmalıdır. Bu isə optimal vergi yükünün müəyyənləşməsi zərurətini yaradır.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafının müasir mərhələsində vergi siyasəti vasitəsi ilə iqtisadi artımın, yeni iş yerlərinin açılmasının stimullaşdırılması məsələsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Vergi siyasətinin stimullaşdırıcı funksiyasının gücləndirilməsi vasitəsi ilə kiçik və orta biznesin genişləndirilməsi dövlətin sosial yükünü azaldır və iqtisadi artımın davamlı xarakter daşması üçün şərait yaradır.

Düzgün vergi siyasəti iqtisadi artıma təsir göstərən əsas vasitədir. Vergilərin istehsal edilən və göstərilən xidmətlərin maya dəyərinə təsiri istehlak bazarında rəqabət qabiliyyətli mühitin formalaşmasının əsas amillərindəndir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, beynəlxalq təcrübədə iqtisadi artımı stimullaşdıran vergi siyasətinin formalaşdırılması zamanı aşağıdakı fəaliyyət istiqamətləri əsas götürülür:

- ✓ vergi yükünün istehsaldan istehlaka keçirilməsi;
- ✓ gəlir vergisinin marjinal dərəcəsinin azaldılması;
- ✓ qanunvericiliyin kiçik və orta sahibkarlığın sürətlə inkişaf etdirilməsi istiqamətində təkmilləşdirilmə.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslı işlər aparılaraq və mühüm addımlar atılaraq yüksək nəaliyyətlər əldə edilmişdir. Bu nəaliyyətlərlə yanaşı mənim qeyd etdiyim təkliflərimin də bu istiqamətdə öz töhvəsini verəcəyini düşünürəm. Həmin bu təkliflərimə isə aşağıdakılar aiddir:

- ✓ Bütçə təşkilatlarının və idarəetmə orqanlarının sayını azaltmaq;
- ✓ Bələdiyyə sistemini inkişaf etdirmək;
- ✓ Sahibkarlığın inkişafı və məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün vergi dərəcələrinin aşağı salınması;

- ✓ Ölkədə daxili bazarın qorunmasını təmin edən çevik vergi siyasətinin daha da təkmilləşdirilməsi;
- ✓ Daha da liberal iqtisadiyyatın yaradılması, azad istehsalın, ticarətin və yüksək səviyyəli rəqabətin formalaşdırılması istiqamətində müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- ✓ Ölkədə istehsalı genişləndirilməsi naminə pul-kredit siyasətinin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ Vergi bazasının mütəmadi olaraq genişləndirilməsi;
- ✓ Vergidənyayınmaya qarşı mübarizənin daha da gücləndirilməsi və bu istiqamətdə qanunların sərtləşdirilməsi;
- ✓ Mütəmadi olaraq vergi islahatların həyata keçirilməsi;
- ✓ Ölkədə investisiya mühitinə mənfi təsir yaratmamaq şərti ilə dövlət gəlirlərinin daha da artırılması istiqamətində vergi siyasəti həyata keçirmək;
- ✓ Bütövlükdə iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olan və ölkənin inkişafında əvəzsiz rol oynayan vergi siyasətini davamlı olaraq təkmilləşdirmək.

Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikası gündən-günə inkişaf etməkdədir və düzgün həyata keçirilən vergi siyasəti ölkənin sürətli şəkildə inkişaf etməsində mühüm rola malikdir.

Qeyd edək ki, Ümummilli lider Heydər Əliyevin “İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir” və “Biz bazar iqtisadiyyatını vergi yolu ilə tənzimləməliyik” prinsiplərinə əsaslanaraq dövlət bu sahəni həmişə diqqət mərkəzində saxlamalıdır. Belə ki, dövlətin sürətli və yüksək inkişafa nail olması düzgün siyasət həyata keçirilməklə mümkündür.

Ə D Ə B İ Y Y A T S İ Y A H İ S İ

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2013
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2016
3. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Bakı-2013
4. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
5. “2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
6. A.Musayev, A.Qəhrəmanov. “Vergi mədəniyyəti”. Bakı: 2010. “Çaşıoğlu” nəşriyyatı
7. F.Ə.Məmmədov və başqaları. “Vergilər və vergitutma”. Bakı: 2010. CBS Polygraphic Production
8. T. Əjdərov, “Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında vergi problemi və onun tədqiqat aspektləri”.Bakı:2001. “Elm” nəşriyyatı
9. Rzayev Z.H., Xəlilov Ş.İ. “İqtisadi tərəqqi və vergi siyasəti”. Bakı Çaşıoğlu
- 10.Musayev A.F., Kəlbəyev Y.A., Hüseynov A.A. Azərbaycan Respublikasının vergi xidməti: islahatlar və nəticələr. Bakı, 2002
- 11.Məmmədov Ə.C., Seyfullayev İ.Z. ”Vergi və investisiya mühiti”. Bakı, 2013
- 12.A.F.Musayev Vergi siyasətinin iqtisadi problemləri “Elm” Bakı, 2004
- 13.Y.A.Kəlbəyev Vergilər və vergitutma Bakı, 2004
- 14.Bağirov D.A. Vergi nəzarəti. Dərslik. Bakı,2006
- 15.Bağirov D.A. Vergi nəzarəti. Bakı,2006
- 16.F.Ə.Məmmədov,A.F.Musayev,M.M.Sadiqov,Y.A.Kəlbəyev,Z.H.Rzayev Vergilər və vergitutma. Dərslik.2010.
- 17.Y.A.Kəlbəyev. Vergi siyasətinin konseptual əsasları və praktiki aspektləri. Bakı. 2012.
- 18.Musayev A.F., Kəlbəyev Y.A., Hüseynov A.A. “Azərbaycan Respublikasının vergi xidməti: islahatlar və nəticələr” Bakı,2002.
- 19.T.Ə.Sadiqov., İ.M.Rzayev Vergi ucotu və auditi. Bakı, 2014.
- 20.Rzayev Z.H.. Vergi menecmenti. Dərslik. Bakı, 2007

- 21.Vəliyev D.Ə., Balakışiyeva Y.N., Rəfibəyli İ.R., İmanov E.E., Qarabalov E.M. Vergi hüququ, B.,2003
- 22.Y. A. Kəlbəliyev, T.M. Hübətov Vergilərin hesablanmasına dair praktikum. B.: 2008.
- 23.Kəlbəliyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. (Monoqrafiya). Bakı.“Elm” 2005.
- 24.M.Həsənli. Vergilər.1999.
- 25.İ.Rzayev. Azərbaycan Respublikasında regionların davamlı sosial-iqtisadi inkişafı: mövcud vəziyyət və gələcək perspektivlər.Bakı- 2010
- 26.Yusifov C.R. “Azərbaycanın milli İqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyəti və dövlətin vergi təhlükəsizliyi”, Elm və İnnovasiya jurnalı
- 27.www.vergijurnali.az / Pərviz Rzayev / İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu
- 28.www.president.az
- 29.www.taxes.gov.az
- 30.www.azstat.org
- 31.www.iqtisadiyyat.com
- 32.www.maliyye.gov.az
- 33.www.taxpolicycenter.org
- 34.www.stat.gov.az
- 35.www.vergiler.az
- 36.www.economy.gov.az
- 37.www.economist.com
- 38.www.trend.az
- 39.www.kayzen.az

РЕЗЮМЕ

Как мы знаем, налоги имеют большое значение в современной экономике. Так, привлекаются к доходам государственного бюджета за счет налогов. Благоприятный налоговый климат в социально-экономическом развитии страны развитых стран будет продолжать развиваться как много. Налоговая политика, проводимая правительством в целях развития экономики страны, нормальные экономические, финансовые и занимают важное место в правовой деятельности. При осуществлении этой политики, основанной на функциях государства в виде налогов и осуществления активной фискальной политики использует эти функции.

Следует отметить, что в последние годы в результате социально-экономических реформ, проводимых в экономическом росте Азербайджана в бюджетной системе страны развивается также и дальнейшее совершенствование. После провозглашения независимости Азербайджанской Республики во всех сферах экономики, налоговая система, а также были приняты меры в соответствии с законом, законодательной, исполнительной и другие. Власти установили. Как и во всех областях мер по реформе в области совершенствования налоговой системы были реализованы. Эти меры, создание налогового законодательства, налоговой системы и создание структуры и так далее. Это может быть связано с такими мерами.

В результате позитивных изменений в бизнес-среде в экономике страны расширенного, иницируемый и количество предпринимателей увеличилось с каждым днем. Каждый год тысячи непрерывно уеніуені предприятий, физических и юридических лиц, связанных с хозяйственной деятельностью деловых отношений начинается.

SUMMARY

As we know taxes is of great importance in the modern economy. So, are attracted to the state budget revenues through taxes. Favorable tax climate in the country's socio-economic development of the developed countries will continue to develop as much. Tax policy implemented by the government in order to develop the country's economy, the normal economic, financial and take an important place in the legal action. In implementing this policy, based on the functions of the state in taxes and to implement active fiscal policy uses these features.

It should be noted that in recent years as a result of socio-economic reforms carried out in Azerbaijan's economic growth in the country's budget system is also being developed and further improved. Since the independence of the Republic of Azerbaijan in all spheres of the economy, the tax system as well as steps were taken in accordance with law, the legislative, executive and others. Authorities established. As in all areas of the reform measures in the field of improvement of the tax system have been implemented. These measures, the creation of tax legislation, tax system and the creation of structure and so on. This can be attributed to such measures.

As a result of positive changes in the business environment in the country's economy expanded, activated and the number of entrepreneurs has increased day by day. Every year, thousands of continuously yeni yeni businesses, individuals and entities connected to the business activities of the business relationship begins. One of the main tasks in this kind of activity of the taxpayer hundreds of thousands of tax control is to serve them. It is known that international experience, increase business activity in the country, tax evasion and tax law violations increased. To prevent this in the country modernized tax policy and tax system should be improved on a regular basis.

**Magistrant Hübətov Əli İlqar oğlunun
“Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasəti və onun təkmilləşdirilməsi
istiqlamətləri” mövzusunda magistr dissertasiyasının**

R E F E R A T I

Mövzunun aktualığı: Bildiyimiz kimi vergilər müasir iqtisadiyyatda çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, vergilər vasitəsi ilə gəlirlər dövlət büdcəsinə cəlb edilir. Ölkədə əlverişli vergi mühiti nə qədər inkişaf etdirilərsə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı da bir o qədər inkişaf edəcəkdir. Vergi siyasəti ölkədə iqtisadiyyatın normal inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi, maliyyə və hüquqi tədbirlər içərisində mühüm yerə malikdir. Dövlət bu siyasəti həyata keçirərkən vergilərə məxsus funksiyalara söykənir və aktiv vergi siyasətinin həyata keçirilməsi üçün də məhz bu funksiyalardan istifadə edir.

Qeyd edək ki, son dövrlər Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar nəticəsində ölkədə iqtisadi inkişafa nail olmaqla bərabər büdcə sistemi də daha da inkişaf edərək təkmilləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra iqtisadiyyatın bütün sferalarında olduğu kimi vergi sistemində də qanuna müvafiq addımlar atılmış, qanunverici, icraedici və s. orqanlar yaradılmışdır. Bütün sahələrdə olduğu kimi vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi sahəsində də müvafiq islahat xarakterli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Həmin bu tədbirlərə vergi qanunvericiliyinin yaradılmasını, vergi sisteminin struktur tərkibinin yaradılmasını və s. bu kimi tədbirləri aid etmək mümkündür.

Azərbaycan Respublikasında vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi prosesinə təxminən 15 il bundan əvvəl başlanılmışdır. Həmin dövrdən başlayaraq ölkədə iqtisadiyyatın strukturu müntəzəm olaraq dəyişmiş, şaxələnmiş, genişlənmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti ölkənin iqtisadi həyatında əsas amilə çevrilmişdir. Həmin dövrdə dövrdə vergi xidmətinin də təkmilləşdirilməsi ölkə rəhbərliyinin qarşısında mühüm vəzifəfərdən idi. Bu proses həyata keçirilərkən qarşıya bir sıra əsas

məqsədlər qoyulmuşdur. Həmin bu məqsədlərə vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsini, vergi menecmentinin müasir standartlar əsasında qurulmasını və geniş spektrli vergi xidmətlərinin formalaşdırılmasını aid etmək mümkündür.

Ölkə iqtisadiyyatındakı müsbət dəyişikliklər nəticəsində işgüzar mühit daha da genişlənmiş, aktivləşmiş və sahibkarlıq subyektlərinin sayı gündən-günə artmışdır. Hər il davamlı olaraq minlərlə yeni-yeni müəssisələr yaradılır, hüquqi və fiziki şəxs sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayır və işgüzar münasibətlərə qoşulur. Bu cür şəraitdə əsas vəzifələrdən biri də yüz minlərlə vergi ödəyicisinin fəaliyyətinə vergi nəzarətini həyata keçirmək və onlara keyfiyyətli xidmət etməkdən ibarətdir. Beynəlxalq təcrübədən məlumdur ki, ölkədə işgüzar fəallıq artırsa, vergidən yayınmalar və vergi hüquq pozuntuları da artır. Bunun qarşısının alınması üçün ölkədə həyata keçirilən vergi siyasəti mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməli və vergi sisteminin modernləşdirilməlidir.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi: Ölkənin maliyyə və o cümlədən, vergi siyasəti istiqamətində də müəyyən problemlər mövcuddur. Tədqiq edilən vergi siyasəti üzrə xarici ölkə alimlərindən Sokolovskiy L., Arkin V., Slastnikov A., Şevtsova E., Qusakov S., Kubanova M, Balatskiy E., Qorskiy İ., Черник Д., Panskov V., və s., Azərbaycan iqtisadçı-alimlərindən Kəlbəyev Y, Nuriyev Ə., Musayev A., Əlirzayev Ə., Həsənlı M., Bağırov D., Sadıqov M., Rzayev İ. və digərlərinin əsərlərini göstərmək mümkündür. Bu əsərlərin təhlili göstərir ki, bu işlərdə maliyyə və vergi potensialının formalaşması, qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması istiqamətində elmi tədqiqat işləri aparılmış, lakin vergi siyasətinin qiymətləndirilməsi metodologiyasının hazırlanması məsələləri bu işlərdə öz həllini tam tapmamışdır. Bütün bunlar da qarşıya qoyulmuş problemin aktuallığına və elmi yeniliyinə dəlalət edir.

Dissertasiya işinin predmeti: Vergi sisteminin ölkə iqtisadiyyatına təsirindən və vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərindən ibarətdir.

Dissertasiya işinin obyektı: Sosial-iqtisadi inkişafı əks etdirən maliyyə və vergi siyasəti, vergi yükü göstəriciləri, vergi güzəştləri, vergi dərəcələri və digər

elementlər hesab edilir.

Dissertasiya işinin əsas məqsəd və vəzifələri: Azərbaycanda vergi siyasətinin metodologiyasının hazırlanması məqsədilə onun qiymətləndirilməsi üsullarının işlənilib hazırlanması, vergi siyasətinə vergi yükünün təsirinin qiymətləndirilməsi və onun optimallaşdırılması məsələlərinin həlli dissertasiya işinin məqsədini təşkil edir.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin icra edilməsi məqsədəuyğun hesab edilir:

- ✓ Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının təhlili nəticəsində vergi potensialının vergi yükünün parametrlərinin qiymətləndirilməsində istifadə edilməsi;
- ✓ Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasətinin nəticələrinin təhlili;
- ✓ vergi siyasətinin nəzəri və metodoloji əsaslarının öyrənilməsi və ona təsir edən amillərin müəyyən edilməsi;
- ✓ Vergi siyasətinin konseptual əsasları və nəzəri-metodoloji əsaslarının tədqiq edilməsi; vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Dissertasiya işinin nəzəri-metodoloji əsasları: Azərbaycanın və xarici ölkələrinin iqtisadçı alimlərinin vergi siyasəti ilə bağlı nəzəri baxışları, optimal vergi siyasəti və vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi edilməsi elmi-tədqiqat əsərləri, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Nazirlər Kabinetinin iqtisadiyyat, maliyyə, büdcə, vergi və digər aidiyyəti sahələrində qəbul etdikləri fərman, sərəncam, qərar və digər metodiki təlimatlardan ibarət normativ hüquqi aktlar, Vergilər Nazirliyinin elektron saytı və digər elektron web saytları təşkil etmişdir.

Dissertasiya işinin informasiya bazası və işlənməsi metodları: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin illik hesabatları, Vergilər və Maliyyə Nazirliyinin rəsmi materialları, İnternet şəbəkəsində mövzuya uyğun elektron resurslar təşkil etmişdir. Tədqiqat prosesində sistemli təhlil, iqtisadi-riyazi, imitasiya modelləşdirilməsi üsulları, riyazi statistika və s. üsullar geniş istifadə olunmuşdur.

Dissertasiya işinin elmi yeniliyi: Tədqiqat işində aşkar edilmiş elmi yenilik kimi aşağıdakıları göstərmək mümkündür:

- ✓ Azərbaycanca vergi siyasətinin müasir vəziyyəti təhlil edilmiş və qiymətləndirilmişdir;
- ✓ Vergi siyasətinə inzibatçılıq və qanunvericiliyin təsiri istiqamətləri araşdırılmışdır;
- ✓ vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi üsulları, tətbiqi məsələləri araşdırılmışdır;
- ✓ Azərbaycan iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafı üçün optimal vergi rejiminin formalaşması istiqamətləri müəyyən olunmuşdur;
- ✓ büdcəyə daxilolmalarına vergi siyasətinin təsiri müəyyən edilmişdir;

Dissertasiya işinin praktiki əhəmiyyəti: Tədqiqat işində xülasə edilən nəzəri metodoloji müddəalar və təkliflər ölkədə aparılan vergi siyasətini qiymətləndirməyə və proqnozunu həyata keçirməyə imkan verir. İşdə təklif edilən iqtisadi-riyazi modellər sistemi vasitəsi ilə Azərbaycan iqtisadiyyatının vergi siyasətini müəyyən etmək və onun əsasında optimal vergi siyasətini formalaşdırmaq imkanı yaranır. Dissertasiya işində təklif edilən metodologiya Vergilər Nazirliyində vergi strategiyasının işlənməsi prosesində, ölkənin vergi siyasətində aparılan islahatlar prosesində əsaslandırılmış istiqamətlərin seçilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işinin strukturu: Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, plan, nəticə və təkliflər, ədəbiyyat siyahısı da daxil olmaqla, 82 səhifədən ibarətdir.

Dissertasiya işinin ilk fəslində “Vergi sistemi və vergi siyasəti”nin ümumi nəzəri-metodoloji əsaslarından bəhs olunmuşdur. Belə ki, geniş mənada Azərbaycanda vergi sisteminin yaranması və inkişafı mərhələləri tədqiq olunmuş, vergi siyasətinin nəzəri-metodoloji əsasları, mahiyyəti və formaları öyrənilmiş, Müasir dövrdə Azərbaycanda vergi siyasətinin formalaşması, Azərbaycanda həyata keçirilən vergi siyasətinin əsas istiqamətləri tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

İkinci fəsildə “Azərbaycanda vergi siyasətinin müasir vəziyyəti” təhlil olunmuşdur. Bu fəsildə isə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında vergi siyasətinin rolu, Azərbaycanın vergi siyasətində islahatlar və islahatların nəticələri, Azərbaycanda vergi siyasətinin mövcud durumu təhlil olunmuş, problemlərin həlli yolları öyrənilmişdir.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslı “Müasır dövrdə Azərbaycanıanda vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri” nin tədqiı edilməsinə həsr edilmişdir. Bu fəsildə isə vergi qanunvericiliyinin və inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri təhlil edilmiş və təkliflər verilmişdir.